

ДРАМСКА БАШТИНА

Милица Јаковљевић
Мир-Јам

ТАМО ДАЛЕКО

МУЗЕЈ ПОЗОРИШНЕ УМЕТНОСТИ СРБИЈЕ

МУЗЕЈ ПОЗОРИШНЕ УМЕТНОСТИ СРБИЈЕ

Библиотека

ДРАМСКА БАШТИНА

Коло 10, књига 3

ISBN 86-80629-15-4

Издавач

Музеј позоришне уметности Србије

11000 Београд, Господар Јевремова 19

Главни и одговорни уредник

Ксенија Радуловић, директор

Уредник едиције

Олга Марковић

Коректор

Олга Марковић

Ликовно решење

Ново Чоџурић

Припрема за штампу

Свейкозар Сјанкић

Штампа

Алфаграф, Петроварадин, Рељковићева 20

Тираж: 300 примерака

Штампање завршено: октобра 2003.

МИЛИЦА ЈАКОВЉЕВИЋ
МИР-ЈАМ

ТАМО ДАЛЕКО

драма у 3 чина из живота
Крагујевчана у доба
аустро-угарске окупације

Београд 2003.

МИЛИЦА ЈАКОВЉЕВИЋ – МИР-ЈАМ
ТАМО ДАЛЕКО
Драма у 3 чина

ЛИЦА

ГОСПОЂА ДАНА (МАЈКА), стара 50 година

ПРИЈА ЗОРА, стара 45 година

ГОСПОЋИЦА ОЛГА, девојка од 18 година

НАДА, њена сестра, стара 22 године

МИРКО, њен син, стар 5 година

ЈЕЛА, служавка, сеоско девојче

ГОСПОЂА КОСА, стара 40 година

ГОСПОЂА ДАРА, стара 40 година

АНДРА, шверцер, стар 45 година

БРАНКО, чиновник општине

ЉУБИША, поседник

} стално неспособни
војници

3 ЂАКА, основне школе, I од 6 година, II од 8 година,
III од 12 година

ЈЕДАН ЂАК, гимназијалац

ОБЕРЛАЈТНАНТ, Мађар

ЈОШКО, послани

ВОЈНИК, са пушком и бајонетом

РАЈКО, син госпође Дане, српски резервни официр

ПРЕДГОВОР

Народно позориште у Београду добило је тек 1930. године првог драматичара међу нашим женама.¹

Била је то, могло би се рећи, већ прослављена новинарка и уредник популарних *Недељних илустрација* Милица Јаковљевић (Јагодина, 1887 – Београд, 1952), познатија као Мир-Јам. Независно од такозване “велике литературе” она је годинама, поред својих романа који су излазили у наставцима, “врло ревносно, упорно и скоро факирском истрајношћу” (како је у једном свом критичком осврту из 1934. писао Алекшандар Вучо), одговарала у београдским недељним илустрацијама на сва могућа питања којима су је обасипали многобројни младићи и још многобројније девојке.

1 Комади *Еманципована* (1896) Данице Бандић Телечки и *Лесковчанин у Паризу* (1926) Наталије Арсеновић извођени су у Српском народном позоришту у Новом Саду. Према једном казивању редитеља Милутина Чекића непознати писац драме у три чина *Бура*, премијерно приказаног 24. априла 1914. на сцени Народног позоришта у Београду је била жена.

Премијера “драме у три чина из живота Крагујевчана у доба аустро-угарске окупације” *Тамо далеко* приказана је на сцени на Врачару 11. фебруара 1930.

Неколико дана пред премијеру Мир-Јам у *Недељним илустрацијама* објављује чланак под наслом “Моја драма *Тамо далеко* посвећена је женама” – “... Оним мајкама, мученицама, које су дале своју крв Отаџбини, кроз крв својих синова... оним мајкама које носе преране седе власи од непроболних рана за својом децом... и младим девојкама, женама будућности, које су онда биле синови својих матера... и јадним ратним удовицама ... које су морале бити и отац и мати сирочићима... и вама омладини, који сте онда били деца, нисте знали за радости детињства ... и вама *рајницима* који сте нам донели најлепши дан у животу... Моја драма је живот под окупацијом. То је женска епоха у историји... Ако успем да вам усталасам успомене у души са мојом драмом, онда ћу бити срећна.”

И успела је. Цео ток представе био је пропраћен бурним емотивним реакцијама публике, смехом, плачем, јецањем и бурним аплаузима на отвореној сцени. Представа је само у сезони 1929/30. доживела петнаест извођења.

Реакција позоришне критика је била врло различита, од добронамерне, до крајње саркастичне:

– “Комад је писан са сузама у очима ... Кроз сентименталност и плач провлачи се и извесна комика. Ова одмена ако је дата са укусом, са духом и мером, увек је пријатна. Овде није тај случај... Писац је илустровао само плитке, спољне и опште моменте из окупације. Драма као таква не постоји. Имам импресију да овај покушај стоји ван драме и ван литературе уопште.”

– “... Комад је задахнут наркотичним патриотским мислима и као такав посматра се нарочитим углом бенево-

лентности... Он улази у архив позоришних манифестација у коме стоје већ одавно *Велика недеља, Кнез од Семберије, Расићко Немањић, Хаџи Лоја*... којима је циљ да буду историјска документација, једна васпитна нота, један педагошки арсенал ... Г-ђа Мирјам је успела и зато што се возила парадним ландауером, из кога вири сјајна и неприкосновена перјаница родољубивости ... Ми требамо овакве комаде, не због критичара, него због васпитања.”

– “... Ниједан писац, ниједан комад после рата није извао тако одушевљен аплауз, такав плач од срца и такав смех од срца – у пркос томе што ни техника драме, ни њена књижевно уметничка вредност ни опрема и игра глумаца не дају за то разлога. У комаду има невештине у техници, наивности у схватању и излагању, дилетантизма у карактерисању лица и вођењу радње. Сам сиже можда је мршав... Врло добре појединости једног гледања и сликања заслађиване су баналним сентиментализмом.”²

Даје се и објашњење оваквом успеху: “И најмршавији сиже, и најневештије склопљену позоришну ствар наша публика прима са свима искреним симпатијама, са одушевљењем чак, кад у њој има и најскромније зрно њенога духа, најситнија честица њене душе, најблеђа слика њенога живота, најбезначајнији гест њенога човека, најнаивнији акценат њене речи. А та иста публика је немилосрдна, кад је у питању напор оних наших писаца који – свеједно да ли из истинске потребе или као жртве књижевне моде и несварених уметничких теорија – длазе у интернационални сиже или у решавање проблема неког човечанства које није везано ни за какво тле. И колико год је, по правилу

2 Српски књижевни гласник, књ. XXIX, 16. феб. 1930, бр. 4.

изнећењујући и шуман успех оних првих комада код наше публике, толико исто је запрепашћујућа и громогласна пропаст ових других. То је реалност с којом би ипак једном требало почети рачунати.” И критичар констатујући да та реалност може бити неке “тешка и мрачна”, изјављује да се “њему чини сјајна и јако утешна”. Захваљујући таквој публици, каже, он се нада доброј великој драми “јер *публика ипак хоће*. И биће тако како она хоће. Без обзира на управнике позоришта, чак без обзира на писце.”³

Чињеница је, међутим, да нити је уметност све што публика хоће, нити се може рећи да публика хоће све оно чиме се опија кад јој се понуди.

Комад *Тамо далеко* Милице Јаковљевић писан је, свакако, нежно, са сузама у очима, ту и тамо претерано сентиментално, нарочито крај драме, у коме се изгубило осећање једне финије драмске мере.

Дирљиву и мученичку мајку тумачила је Перса Павловић, јуначку и пожртвовану сестру Нада Ризнић, несрећну супругу Роксанда Бековић, затим две изврсне улоге госпођа Косе и Даре које су дале Жанка Стокић и Зора Златковић, које су својом духовитом игром знатно допринеле успеху драме. Посебан успех поделили су Ружа Текић и Марко Маринковић, док је Душан Раденковић дао мађарског официра са темпераментном насртљивошћу. Режија је била поверена Димитрију Гинићу.

Препис рукописа драме *Тамо далеко* чува се у Рукописном одељењу Музеја позоришне уметности Србије (А/Р 119, инв. бр. 15178).

Олга Марковић

3 Српски књижевни гласник, књ. XXIX, 16. феб. 1930, бр. 4

ПРВИ ЧИН

Соба је намењена из свих остварених ствари нађених по пуним кућама, шућама и разним дворанима. Затим се могу видети нека ствар из салона и пердерије и спаваће собе. Две удобне фотеље од бордо софита мало избледеле јер су можда кисле. Ту су две високе столице из пердерије и две релаксанте. Све могло је моћи да се нађе. На десној страни диван покривен широким ћилимом а на средини стоје из пердерије, покривен жанилским чаршавом. У дну два велика прозора један до другога а до левог прозора стоје за цвеће од плетене сламе са великом корпом у средини и неколико малих и у свакој стоји саксија цвећа: лозица, аспарагус, мушкетире. Јер пердеријална мајка воли цвеће, негује га у вази и у радосној и разговору с њим. На прозору је само једна двокрилна завеса с леве стране од зајаснило бордо шифона и драперија исте боје преко оба прозора. А другој завесу нису можда нашла. Истод две двокрилне завесе стоје једна црна која се увече навуче на оба прозора. Лево уз зид пердерија. На њему стоје у раму две велике фототографије официра, син и зет, а између слика једна висока узана слика клена вазна и у њој два велика сунцокрећа са пердеријалним оком. И стоје два цвећа симболизирају два јунака. У првом чину су два сунцокрећа јер они су остали незнано и пердерија

цвети црне и жутије боје као да ојомиње увек: не зна се да ли ће вам доћи животи или смрти. А на сивој у вазни шири се један велики букет малих сунцокрећина, јер душа је пуна ситних патињи и сирадања. Лево ближе лампи налази се сивочић на коме је извезен миље и на њему ојети слика синовлева. Пред њом сликом мајка увек седи, гледа сина, разговара с њим и шета му. Двоје враћа налазе се на левој страни, на десној једна, ближе дну. Кроз прозор се види улица Крагујевца. Једна велика двокаћина кућа ја до ње сасвим мала а даље башића, и ојети беле куће. Све је сада као усавано и зраци на заходу јужно осветљавају ште патријархалне домове у којима нема више радости. Нигде никога на улици, само се стражар шета са бајонетом. Изгуби се један час, ја се ојети промоли и тако кроз цео први чин. На зиду више клавира саји показује четире часа.

I ПОЈАВА

МАЈКА – ГБА ДАНА

(Сама. Она је највиша персонификација српске мајке, блажих очију, нежне душе. Као меки зраци разлива се њена матињеринска љубав. Она највише пати за својим сином. Али свако дете има места у њеној души. Болећиво гледа њену кћер Олгу, која мора да их издржава и да се тако мучи. Њој није тежко шито гладује, али је тежко шито њене кћери гладују и њен мали унук. У њеној души нема мржње. Она говори малом Словаку "Сине". Она не мрзи забушаније. Не верује у враџбине, али носи увек моштицу на уснама... Крије своју матињеринску шугу за сином. И дирљива је ја љубав у српским домовима, кад су сви ојети патили, али сви се још више волели и свако је скривао своју шугу, мајка од деце, кћери од матијере. Зито мајка брише сузе и смеши се.

Сва је чиста а коса јој њроседа, заглађена и лепо сивојој фес на њеној глави. У првом и другом чину без либадеица у браон српској хаљини, јер сиваринска жена чува по неколико година своје одело. У првом је чину само са фесом, у другом је чину повезана везоглавом калемћарке и са кецељом од црног сатина. У прећем је чину у рекли и сукњи од неке зајасице мајерије.

У првом чину је још усрављена, очи су јој истина иужне, али иућа још није повила њено тело. У другом чину она већ иеже корача, ухвати се иек за кук, још је блећа, образи јој уили и очи уиле у дуље. У прећем чину она је сиварица која иде са иицаиом, иогрбљена, лица смежурана. Три године неирекидних иићи срушиле су њено тело. Кад се дигне завеса она је сама у соби. Кроз прозор се види силуеица сивражара са бајонейом, који је окренуи лећима. Гђа Дара сусици бокал на под, ириће икони, ирекрси се, склои руке и иочне да иайуће молииву... А звоно као да ираи иужним гласом њену молииву... Нека иућа се осећа у иој иицини, у крвавим зрацима залазаћег сунца, који милује беле кућице, у иом моноионом брујању заврши молииву, ирекрси се и склои руке на груди клањајући се дубоко.

Звоно ућуица. Она ириће лаганим кораком оном сивоичићу, седе на сиволицу, загледа се неколико иренуица у слику синовлеву, њежним мајеринским иогледом, ироћовори иицо и бескрајно њежно)

Сине мој слатки, гдје си ти сада? Да знаш како твоја мама тугује за тобом. Сви су добили карту, само ја ништа немам од тебе, Рајко мој. А ја знам како ти волиш своју мајку. Пис'о би ти само да можеш. Од кад мама није миловала лепу твоју косу... Од кад није чула твој глас. Да ли ћу да дочекам дан да те загрлим.

II ПОЈАВА

Гђа Дана – прија Зора.

ПРИЈА ЗОРА

(Враћа се ошварују лагано, друга лева и она се појављује. То је жена од 45 година исто тако мајка, која је испростила најсиротије сина у рају али још има деце у кући и на њеном лицу оцртава се мајтерински бол. Она је интелигентна, школована жена, али сад се само бори за оштанак. Има на глави мали шешир од сире црне свиле, једну заштитну скромну и бедну хаљину. Она је била од оних жена које су кућиле сваку радосну вест о нашој војсци и журиле да њоме обрадују друге)

Добар дан прија Дано. С ким ти то разговараш?

ГЂА ДАНА

(Тужно)

Разговарам са мојим сином.

(Усмијаје, рукују се)

Седи прија Зоро.

ПРИЈА ЗОРА

(Седа)

Чула сам да сте добили карту.

ГЂА ДАНА

(Села је, смеи се али се у њом осмеху увек осећа туга)

Нада је добила од драгана.

(Са уздахом)

Али од Рајка ништа нема.

ПРИЈА ЗОРА

(Теши је)

Немој да се растужујеш. Добићеш и ти пријо. Има још много породица које нису добиле никакве вести.

ГБА ДАНА

Тешим се и ја тиме, али душа ми пати... А морам да кријем своју тугу од деце и нарочито Олге. Она је осетљива и на њеном лицу видим како вене за братом. Трудим се да се дању насмејем, а кад дође ноћ тешка туга ми притисне груди па не могу целе ноћи ока да склопим. Кад останем овако дању сама сита се исплачем пред сликом мог Рајка.

(Уздахне)

Е благо мом Николи што је склопио очи. А ти си пријо добила прва карту.

ПРИЈА ЗОРА

Јест пријо. О да знаш каква је то радост била у кући. Ја се враћам из чаршије а мој Света трчи у сусрет и маше једном картом. Ноге су ми се одсекле од страха, не знам шта је, а он виче. Мама, Саша, писмо. Хтела сам пријо да паднем на сред улице. Истрчао цео комшилук а цела улица се узбунила. Сви хоће да прочитају карту да виде његов рукопис, а на карти свега неколико речи.

ГБА ДАНА

Дала бих пола живота да могу да добијем тих неколико речи. Како је он добар, колико ме је волео, писао би он мени да само може.

(Разњежено)

Увек ми стоји пред очима његова слика како сам га видела по-следни пут. Дојурио на коњу па ме преклиње: "Мама, ти мораш сутра да бежиш... зар да фијучу гранате преко твоје главе", а ја му велим "шта ће сине да раде непријатељи мени

старој. Зар ја да бежим и да се чувам а ти да јуришаш на бајонет”. Али он ме преклиње: “Мама, ти не знаш каква сам ја зверства гледао у Мачви”.

(Поћујти ијужно)

И те вечери сам га последњи пут видела. Како је био леп на коњу као уписан.

(Мало веселије)

Па она униформа на њему као саливена.

ПРИЈА ЗОРА

Такав ти је исти мој Саша. За мене се увек страшио а за себе никад... Увек ме је тешио: “Ја се ничега не плашим јер знам да ме прати нека срећа у борби”.

(Тужно)

Али ја увек стрепим.

ГЂА ДАНА

Ништа није лепше него бити мајка, али ништа ни страшније.

(Бескрајно нежно)

Родиш га, чуваш га, лебдиш над његовом колевком, стрепиш над њим кад прохода, радујеш се кад се први пут на тебе насмеши и загрли те својим ручицама, испраћаш га у школу сва срећна, мучиш се да га школујеш.

(Дубоким и ијужним гласом)

А кад постане човек пошаљеш га у рат.

(Ђуће обаде и илачу, гђа Дана се ијрѓне и говори брзо бришући сузе)

Ако ме моја Олгица види да плачем одмах ће се и она расплакати.

III ПОЈАВА

Олга – пређашњи.

ОЛГА

(Појави се на дружим левим вратима. Она је млада, симпатична и лепа девојка. Ведро је њено чело и лепо јој сивој њена смеђа кестењаста коса коју увија у њунђу. Иако су бедне њене хаљине и све блеђе и старије из чина у чин, ипак се осећа њен вишњи сјај. Њено лице увек је лепо, само је све блеђе а очи све веће од њуџе. Она је предратна студенткиња, начистиани идеалиста а у њеној души прејери поезија. Све воли кроз њену њежну идеалну душу а као интелигентна девојка схватила све несреће рата и уме да оправда сваку појаву... Она има оправдања и за жене које држе кодирораје, благо иронизира забушаниа, смеши се кад га жене нападају, само не може ипак да се уздржи пред њаиом да они искоришћавају окушацију и њу јој се стргну мало оширије речи али болне, јер она разуме да се мора радиши да би се живело, али осуђује да неко профшира на рачун оних који се муче, седећи у хладовини. То је млада девојка из окушације која је издржавала породицу. Јер маи је измучена а сесира удаиа њуђује за мужем и само се брине о деиешу. Заио је њена паиња узвишена, јер је крије, храбри друге, за цео народ има жалоси и љубав као њена мајка. То је била млада девојка која је носила у себи национални понос. Презирући непријатеља она је имала да буде жена будућности и социјални и културни радник, која је постала важна чињеница у нашем културном животиу после рата. Маише весело банкношом од 10 круна и говори брзо.

Мама види шта ти носим.

(Сјази прија Зору)

А то сте ви прија Зоро. Како сте?

(Поздрави се са њом)

ПРИЈА ЗОРА

Ето тешим прија Дану, она је увек тужна што нема вести од Рајка.

ОЛГА

(Мења весео ѿон, ѿогледа брзо маму)

Мама ти си опет плакала, али ја те преклињем немој да плачеш. Ти си увек била храбра па и сада мораш бити таква.

(Грли је)

Видиш шта ти носим, 10 круна добила сам за час француског језика.

ГЂА ДАНА

(Са њежним осмехом)

Ти си сада мој домаћин. Она нас храни и издржава. За ових 10 круна купићемо масти. Знаш да је нисмо имали 15 дана.

(Мејне банку у џеј)

ОЛГА

(Умиљајо и болно)

Али мени је теже кад видим твоје сузе, него што немамо масти.

ПРИЈА ЗОРА

Мајка је она Олгице, није њој лако. Тешко је и жени, сестри а ничије срце не пати толико као материно.

ГЂА ДАНА

Ето нећу више да плачем.

(Смеје се)

ОЛГА

Е такву те волим.

(Окреће се прија Зори)

Да ви знате како се моја мама ничега не плаши. Она сме усред ноћи да изиђе у двориште па ма ко био тамо...

(Брзо)

А јеси ли причала прија Зори за историју твога душека?

ГЂА ДАНА

Гле, ја то заборавила.

(Усїаје)

Идем ја јутрос поред госпа Станине куће и случајно погледом кроз филорете у авлију, кад имам шта да видим.

(Подбочи се рукама и исїрави)

Један Шваба лупа мој душек. А ја ти не будем плашљива него улетим у авлију и викнем војнику: "То мајн".

(Удари се ѓрсїом у ѓрудѓ)

Кад ти се он, моја пријо, раздра: "никс".

(Са десном руком учини ѓесїї као неко кад хоће да удари)

И готово заману да ме удари шипком, па онако белотрепав гледа ме као пацов из брашна... А мој душек све рупска вуна... Дође ми да заплачем. Ја се пребијам и спавам на сламњачи...

ПРИЈА ЗОРА

Нећеш га више ни добити.

ОЛГА

(Као да нешїїо важно ѓрича)

А замислите наш Џон у највећој љубави са Швабама.

ГЂА ДАНА

Јест мука га псећа појела. Знаш седи тамо пред кућом а они му изнели пун тањир говеђине. А мени дође криво због душека па му викнух: "Кући се вуци". А онај исти војник не да му по му тела: "Шене, Шене".

(Подражава у немачком ѓїону)

ПРИЈА ЗОРА

Они псе милују, а нас туку купдацима.

ОЛГА

Мамице, а шта нам спремаш за жур?

ПРИЈА ЗОРА

(Зачуђено)

Шта? Ви имате жур?...

ОЛГА

(Смеје се)

Ја сам то прозвала жур. Доћи ће Надине пријатељице да им прочитам карту. Данас нам је најрадоснији дан у кући, јер је дошла Драганова карта.

ГЂА ДАНА

Па шта друго сине да вам спремим осим јечменице... али фину јечменицу.

ПРИЈА ЗОРА

Кад рече јечменицу ја се сетих... Ево донела сам ти мало шећера за кафу.

(Вади из џакине)

ГЂА ДАНА

(Тронутим гласом)

Хвала ти прија Зоро. Ти увек са сваким делиш шта имаш.

(Узме шећер)

ПРИЈА ЗОРА

То ми је дао наш Чех... Да нам није пријо тога Чеха у кући, помрли би од глади... Неки добар човек. Има и он деце, па му је жао моје деце, види како гладују. Сваки дан нам даје по један хлеб.

ОЛГА

(Упада брзо)

А шта каже за наше, хоће ли скоро доћи?

ПРИЈА ЗОРА

(Поверљиво и мало џише)

Све нам прича шта се говори у командури. Каже: "Аустријанцима не иде добро, зато они овако извлаче из наше земље, јер знају да се морају повући..."

ГБА ДАНА

(Прекрсиши се)

О дај Боже.

ОЛГА

Ах, да ли ће доћи тај срећан дан.

ГБА ДАНА

Седи ти још мало прија Зоро а ја идем, Олгице, да скувам јечменицу... Јела не зна без мене.

(Одлази брзо и видећи бокал за воду узме ља и ѿнесе)

IV ПОЈАВА

Олга – прија Зора.

ОЛГА

(Седа и наједаред мења ѿон. Лице јој ѿосијаје ѿужно)

Ах прија Зоро како ми је тешко... Правим се весела да бих охрабрила маму али осећам да нећу имати храбрости... Ах наш добри Рајко... Зашто нам не пише. Ноћу чујем како мама јечи у сну, а ја загнурих главу у јастук па плачем. Како смо се волели... Како смо били као другови. Нигде није хтео ићи без мене. Још као деца увек смо се играли заједно.

(Смеје се кроз ѿлач)

Потучемо се, па се опет волимо... Сећам се зими како ме слика у снегу... Па и кад смо одрасли увек се грудвамо и санкамо.

(С ѿуђом)

А после смо заједно учили играње, ишли заједно на журове.

(Тише и ѿужније)

Ја свирам на клавиру а он пева...

(Мало веселије)

Како је био добар и леп. Све су моје другарице биле заљуб-

љене у њега, па ми увек шапућу: “пољуби твог брата”.
(Поћућиа)

Радујем се што је Нада добила карту...

(Сажалјивим ѿоном)

Сирота и она, колико је плакала у последње време.

ПРИЈА ЗОРА

Па још и дете има.

ОЛГА

(Са љубављу)

Мирко нам је једина радост у кући.

(Са уздахом)

а тешко ми што гладује поред нас. Нити он зна шта је чоколада и бомбони и све пита: “Мама кад тата дође он ће да ми купи чоколаде”.

ПРИЈА ЗОРА

(Дубоким ѓласом)

И деца су измучена.

(Уздахне и поћућиа мало)

Сад морам да идем.

V ПОЈАВА

Пређашњи – ѓђа Дана.

ГЂА ДАНА

(Појави се на друѓим левим врајиима)

Шта, ти идеш пријо, што не причекаш јечменицу? Сад ће Јела да донесе.

ПРИЈА ЗОРА

Хвала пријо, журим кући. Добрила је отишла да донесе неко брашно од рођака па стрепим да је неко пресретне.

Поздрављају се а прија Зора одлази на истиа враија на која је дошла.

VI ПОЈАВА

Дана, Олџа, Јелена.

ЈЕЛА

(Девојчица од 15 година, шумадијско сељаче, бисџиро и слободно и њихово по својче коме су можда сви изгинули у раију. Она носи сељачку сукњу и реклу на сџрук, као иишо носе сељачка деца од џорхеија, али види се да је сџара, јер на лакџовима има закрџе и они немају сада да јој кује ново. На ноџама носи нануле али она већ воли да усваја варошку моду и џо се види џо њеној машини на врх џлаве, која је неко иишофано крџче, а џим истџим крџчеџом уџлела је виџицу до џоследње власи. И фрузура јој је сељачка, џола косе скуџљено на џемену и сџлеџено на виџицу која се сџуиџија и насџавља у виџицу џоџиљка. У друџом чину обукли су је варошки, скромна маџроска блуза како су носиле џада девојчице, од чаршава набојеноџ џеџеџ а сукњица набрана. Сад је коса увијена у комичну џунђу, јер се она мало џродевојчила. На ноџама увек нануле. И у џреџем чину је у џшој хаџини. По џџону и џо џесџу се џознаје да је сељаче. Види се да одржава везу кроз неки џрозор, и све јавља ко долази и ииџа се дешава џамо. Уџада у собу наџло и увек мало кроз враија вири док је неко џу коџа је она довела. Говори брзо с враија)

Тета Дано ево га. оџул да га уведем амо?

ГБА ДАНА

Уведи га одмах.

Јела излейи.

VII ПОЈАВА

Пређашњи, Андра, Јела.

АНДРА

(Човек од 40 година оширих црџа. У њолуварошком оделу. Он је бисџар и ошироуман а сада врло вешии инверцер који се не боји никоџа. Лева ноџа му је савијена и иде са шиџаком)

Ево донео сам ти 10 кила брашна.

(Сиусџи на њод један замоџуљак у њоњави и извади џак брашина)

ГБА ДАНА

Само ја немам сад Андро да ти платим.

АНДРА

Ништа не брини госпоја, платићеш ти мени. Ја сам у тебе сигуран.

ОЛГА

Мама, где ћемо да сакријемо то брашно?

ГБА ДАНА

Припази Јело напољу да ко не дође.

(Јела исџрча)

Дај сад ћемо да га метнемо испод дивана.

(Крију брашно)

У џом џренуџку оџеџи шеџа сиџражар на улици. Олџа нуди Андри сиџолицу.

ОЛГА

Седи Андро. А како ти доносиш брашно са том твојом штаком?

АНДРА

Ја ти знам госпођице све пречице где Шваба никад није крочио. А куд ће он кроз шуму, нема он те куражи да се провлачи кроз шумарице. Више се Шваба боји нашег сељака него наш сељак Шваба. Они све кажу да смо ми српске свиње, али нас се плаше као да смо курјаци.

ОЛГА

А како се живи на селу?

АНДРА

Па не живи се добро. Какав ти је то живот кад све мораш да кријеш. Али опаметио се сељак па се боље рани. Пре ти је целе године гулио проју и сурутку а све што има носи на пијаци, а сад кад не сме да прода, сељак вели, боље у моје шкембе него у Швабину. И вешта ти је наша сељанка па јој ни сам нечастиви не би нашао, али то ће народ и да спасе. Јер да оне не сакрију ни ви не би имали хлеба у кући.

ГЂА ДАНА

А ко ради поља?

АНДРА

Ко ради? Жене. Наша сељанка је мушка снага у кући. Она јадница вуче и ради као во. А сељаче, што је пре рата чувало овце, сад са мајком вуче плуг. Пре сам гледао ону сироту Станојку, знаш из Враче. Она и снаша ору, обадве се забрадиле црном шамијом и запевају полако. Све им изгнуло у рату само њих две као кукавице, а пуна кућа ситне деце као црва.

(Уздахне)

Ах, није ником лако.

ОЛГА

Баш се и ти Андро мучиш.

АНДРА

Морам кад немам од чега да живим. А знам да ћу се увек мучити... Тешко оном који живи од ове пуне валиде.

ОЛГА

Чекај док дођу наши, нећеш се ти више мучити.

АНДРА

Е моја госпођице, тако су наши говорили кад смо ми били у Турско-бугарском рату пред борбу и за време борбе вичу напред јунаци држете се. Јунаци, ваше се муке неће заборавити а ми држ за го нож и у рату знаш напред иде пешадија, па артиљерија а напоследку каламкусур, забушанти и лиферанти... А кад дођосмо у земљу паде команда... "На лево круг" и они што су последњи сад су први. А и ја који сам вато за го нож, сад сам последњи. Ето видиш тако ти је то.

(Усмијаје)

Е сад збогом, морам да идем, имам још да раздам брашна.

ГЂА ДАНА И ОЛГА

Збогом Андро.

ОЛГА

Само се чувај да те не ухвате.

АНДРА

(Окрене се ка другим левим вратицима)

Мене да ухвате – тај се није родио.

(Насмеје се њун самопоуздања као онај који се не боји)

VIII ПОЈАВА

Гђа Дана, Олѓа и Јела.

ЈЕЛА

(Улеће сва ујлаиена)

Тетка Дано, ево га један швапски официр. Каже да је овде реквирирана једна соба за њега.

ГЂА ДАНА

Каква црна соба, зар и та несрећа да нас снађе.

(Олѓи)

Иди ти Олѓице у собу, ја ћу да га дочекам и разговарам с њим.

Олѓа иде на десна вратица, Јела на лева.

IX ПОЈАВА

Гђа Дана, Оберлајтнант.

ОБЕРЛАЈТНАНТ

(Круиан Мађар, црномањаси, са брковима, бичем у руци којим нејреситано удара по чизмама, дрзак је и зотиов је да насилно узме све што хоће и осипавља нејријатан уписак. Говори искварено српски мешајући мађарске и немачке ријечи.)

За време ње сцене с Мађаром сиражар шепа на улици)

Добар дан.

ГЂА ДАНА

Шта желите господине?

ОБЕРЛАЈТНАНТ

Овде реквириран соба за мене.

ГБА ДАНА

Ми немамо собу за реквирирање, можда сте се ви преварили?

ОБЕРЛАЈТНАНТ

(Јачим гласом)

Мене послала из командантура, ви имате један соба.

ГБА ДАНА

(Хладно и без сипраха)

Ми имамо, али ми спавамо у њој.

ОБЕРЛАЈТНАНТ

Ви морате да покажете. Како ви спрска шена сакријете соба.

ГБА ДАНА

(Слободно и исправљено)

Ми не кријемо, али ви не можете да нас истерате на улицу.

ОБЕРЛАЈТНАНТ

(Раздере се ударајући са бичем по чизмама)

Ја имам наређење, одмах ми покажите соба.

ГБА ДАНА

Ако сте непријатељ ви треба да будете човек.

ОБЕРЛАЈТНАНТ

(Још јаче)

Немојте више да причате, ја хоћу одмах да видим соба, ко се противи наредби командантуре биће интерниран.

ГБА ДАНА

Показаћу вам собу.

(Ошвара прва лева вратица и хладно оде)

За време ње сцене Јела је вирила кроз друга вратица а у једном моменту када се раздрао Мађар она је побегла.

X ПОЈАВА

Олга – Јела.

ОЛГА

(Појављује се на вратиима десно, а Јела провирује на вратиима лево)

Сад се нећемо спасти.

ЈЕЛА

(Пријирчала вратиима и вири кроз кључаоницу)

Али је ово неки ценабет. Хоће на силу да узме собу. А што нисте тетка Дану стрпали у кревет и рекли да је болесна од “Кукуренца” да виш како би он ухватио шишњаву.

ОЛГА

Иди ти у кујну.

Јела зајивори вратиа и оде. Олга посипоји још мало крај десних вратиа, али кад чу да се приближава жлас Мађара побегне у собу.

XI ПОЈАВА

Гђа Дана, Оберлајтнант, ња зајим Олга.

ОБЕРЛАЈТНАНТ

Врло лепа соба. Мој војник донесе одмах ствари.

ГЂА ДАНА

Господине ја бих вас молила да нам не реквизируете собу.

ОБЕРЛАЈТНАНТ

(Спојећи на прагу развиче се)

Доста.

(Оисује мађарски и ошине се бичом. Уђе у собу, разгледа по њој и загледа се у пиротски ћилим на дивану. Удари бичем по ћилиму)

Ово да метнете у моју собу на патос.

(Окрене се као да још нешто пражу)

И ову фотељу.

(Покаже бичем на бордо фолељу)

ГЂА ДАНА

(Не улази се, већ одважно)

Господине то је грехота да нам узимате ове ствари које смо једва сакупили. Нама је цела кућа пропала.

ОБЕРЛАЈТНАНТ

(Пукне бичем)

Тако мора да буде. Знате ли ви да сам ја царски краљевски официр.

(Опет на мађарском исовка на рачун Срба)

ОЛГА

(Појави се на десним вратима)

Господине, зар се ћесарски официр тако понаша према једној старој жени.

ОБЕРЛАЈТНАНТ

(Спази Олгу, лице му се развуче у осмех, принесе несвесно руку брковима, мења поглед, клања се и говори)

О како лепа госпођица. Кис ди ханд, овде има лепо друштво. Ја сам врло срећан. Ми ћемо се лепо забавити.

(Прилази ближе Олги и гледа је заводнички и нејресиво се лутка по чизмама)

ОЛГА

(Досијојансијвено)

И немојте се надати да ћете овде наћи забаве.

ОБЕРЛАЈТНАНТ

Али овде има пијанино, ви свирате. Ја волим да певам и до-
несем мађарске песме.*(Приђе клавиру, дигне поклопац и удари један акорд)*

ОЛГА

(Хладно)

Ми више не певамо и не свирамо.

ОБЕРЛАЈТНАНТ

Ја вас развеселим, ја врло весео човек. Шпрехен си Дојч.

ОЛГА

Ж парл Франсе.

ОБЕРЛАЈТНАНТ

Ја не волим француски. Ја вас научим мађарски. Ви тако лепа
као Мађарица из Пеште.

ГБА ДАНА

(Чисіо увређена ішм іпоређењем)

Вама се то само чини, господине, ми смо прави Шумадијци.

ОБЕРЛАЈТНАНТ

Српска жена је лепа, ја се надам ми будемо добри пријатељи
када ја будем ваш станар.

ОЛГА

А ми би највише вољели да ви не бисте морали да будете наш
станар.

ОБЕРЛАЈТНАНТ

Ви будете задовољни са мном.

(Олџи)

Кезеи чоколом.

(Гђи Дани)

Кезеи чоколом.

(Оде)

ОЛГА

(Бесно)

Скот мађарски.

ГЂА ДАНА

(Уздахну)

Е, где си ти сада, сине мој, да чујеш како се Мађар издире на твоју мајку.

ОЛГА

(Загрли њежно мајку)

Немој мама да се растужујеш. Ми немамо више слободе и морамо све да трпимо.

(Уздахне)

Такав је рат. Али кад смо све издржали издржаћемо и ово. Неће они остати овде вечно.

(Умиљајо и ђешећи мајку)

Доћи ће опет наши. Доћи ће наш Рајко и Драган па ћемо бити срећни.

(Загрли мајку)

Сад сам ја твој заштитник. Ништа се ти не плаши мама. Ја ћу да радим за све вас. Ја сам млада па ћу издржати борбу. Само нећу да ти патиш и да се мучиш.

ГЂА ДАНА

(Кроз уздах)

Е дете моје, стара сам ја да би моје срце све ове патње издржало.

(Усџаје и намршћено)

Да слушам Мађаре како ми певају у кући...

(Тужно)

А ја не знам шта је са мојим сином.

ОЛГА

(Веселија да би мајку расћоложила)

Па нека пева мама, можда ће му то бити пред главу. Знаш како ти увек кажеш.

(Одважно)

Само ми нећемо допустити да прекорачи праг наше собе. И ако затражи овај клавир да се унесе у његову собу никако да му не дамо.

ГЂА ДАНА

(Исћим ћоном Олги)

Шта? Да му дам клавир. Мало им је што сам га нашла у шупи, него да ми Мађар свира на клавиру на коме је свирао мој син.

ОЛГА

(Показује руком прва лева вратица)

Ова врата од предсобља закључаћемо, само ћемо отворити кад ми долазе ђаци. Они ће улазити на овај други улазак па га нећемо ни видети.

XIII ПОЈАВА

Пређашњи – Нада.

НАДА

(Млада жена, њежна и ћуна ћуђе за својим мужем, обожава свој малоћ сина, ћаћину радосћ и сва је ућонула у велику ћаћњу и сћине свакидашње бриће. Вене и она кроз ћуђу и чежњу за мужем, увек се нада. Иде врачари да би охрабрила

своју веру. Као и Олга воли своју маму и осећа се њена
узајамна љубав мајке и деце која је увек постојала у патри-
јархалним породицама. Улази брзо и тихо)
Шта је то било?

ОЛГА

Добили смо кираџију.

НАДА

(Запрепањено)

Реквирирали собу?

ГБА ДАНА

Једна Мађарчина реквирирао, Господ га убио.

НАДА

(Плачно)

И то моја спаваћа соба. Шта сам дочекала да у мојем кревету
спавају непријатељи.

ОЛГА

(Теши је)

Све ћеш ти то обновити кад дође Драган па ћеш имати још
лепшу собу.

НАДА

Али идем да поскидам са зида све Драганове фотографије и
његових другова.

ОЛГА

Не, то нећеш да скидаш. Нека стоје на зиду слике српских
официра, нека их гледа Мађар сваког дана. Нека види да су
српски официри као Наполеонови гренадири.

НАДА

(Жусѝро)

Право кажеш Олга, нека гледа српске официре. А где је мој Мирко?

ОЛГА

Он је с Јелом у дворишту.

НАДА

Донела сам му погачу, послала му је Драганова сестра. Јаој, што је она плакала кад је прочитала карту.

Држи нешѝо завијено у љаѝиру. Брзо излази на друѝа враѝа и виче: "Мирко љде си" – чује се из далека дечији љлас: "Ма-мице, љи досла".

XIV ПОЈАВА

Гђа Дана, Олђа, заѝим Јошка и Јела.

Чује се сѝоља словеначка ѝесма на мундхармоници, најѝре у даљини ља све ближе. Гђа Дана и Олђа ѝрђну се и слушају. Мундхармоника ѝресѝаде баи исѝред друѝих левих враѝа.

ЈЕЛА

(Сѝоља)

Где си ти запео с тим куфером.

ЈОШКА

(Сѝоља, весело)

Ја сам посилни.

Оѝворе се враѝа и ѝојави се Јошка, ѝрекорачи ѝраѝ и за-сѝане. Јошка је ѝлав и румен, симѝаѝичан Словак. Врло је блаѝ, као деѝе. Говори словачки меѝајући ѝо неку срѝску

реч. У десној руци држи мундхармонику, у левој куфер и преко руке пребачен шињел. Чим је ушао погледао је Јелу и смеје се безазлено не љућећи се ништа му је она викнула.

ЈОШКА

(Погледа насмејано збу Дану)

Добар дан мамика. Овде мој хер обрлајнтнант реквирирал собу.

ГБА ДАНА

(Уздахне јер се сећи собе)

Јесте, сад ћу да ти покажем.

ЈОШКА

(Погледа Јелу и смеје се кад виде како га она преко гледа. Пића је весело)

Зашто си ти љутит на мене?

ЈЕЛА

(Своји на прагу, намрићено гледа Јошку јер за њу све ништо носи плаву униформу је Шваба)

Зашто ми газиш патос. Стани на поњаву.

(Покаже му руком)

Јошка несрећно прекорачи прагос и сиане на поњаву.

ОЛГА

(Гледа у Јелу и смеши се. Окрене се Јошки)

Ти си његов послани, а одакле си?

ЈОШКА

(Увек се смеје)

Ја сам из Словачке.

ОЛГА

Како ти је име?

ЈОШКА

(Кроз смех)

Јошка.

ГЂА ДАНА

Грешно дете

(Уздахне)

Јадна твоја мајка. Хајде да ти покажем собу.

(Одлази на прва лева вратица)

Јошка пође за њом, прво се окрене па се насмеје на Јелу, па пође, онда се сећи и окрене на њу... у њом пренућку Јела цикне јер види да ће ојети да сћане на паћос, он се пргне и пружи један огроман несрећан и комичан корак од засирке до прага да не би сћао ноћом и увредио девојцицу. Одлази. Јела кад је дрући пућ погледао окренула је љућиио главу, изашла из собе и заворила вратица.

XV ПОЈАВА

Олга, госца Коса, госца Дара.

ГОСПА ДАРА

(Има 35 година, сувоњава жена заглађене косе са великом љунђом. Леушкасца. Она је добра домаћица, воли свога мужа који је на фронцу и пућује за деићом које је у Француској. Сироси је моралисца сада у раћу, а има и мало дужи језик и волела је да оговара и пре раћа. Сад води рачуна о свакој жени да ли се са којим Аусиријанцем разговара и ошћиро све наћада. Падне у ваћу кад почне да крићкује и кад дође до јаче пречће ион јој је врло ошћар, висок као код жена слечача. У њеном крићеријуму нема психологије и оирвадања, она сваку појаву цени онако како је види. Али она је

и њак симпатичан њић, каква је била маса жена које су се мучиле, иверцовале, радиле њуђе, сањале о слободи и часно с њоносом дочекале српску војску. Виче весело с вратиња сва срећна)

Камо та карта да је прочитамо.
(Љуби се с Олгом)

ГОСПА КОСА

(Она је симпатична, лепа жена 30 година старија. Туђује за мужем и душевно и сексуално и често је мучи љубомора. Она је просечни њић њаланачких ѓоспођа, испољ менџалиџеџа као ѓоспа Дара и са испом ошџрином језика. Само док ѓоспа Дара џада у ваџру ѓоспа Коса ѓовори хладније... Сад воли кад је зову ѓоспоја каџеџаница и одушевљава се каџеџанским чином своџа мужа. Приџада џићу оних жена које су успеле да осџану верне својим мужевима и да уџуше све своје жеље иако су око њих облеџали можда џоједини забуџаниџи. У џрвом чину она и ѓоспа Дара још нису увеле али у друџом чину је и на њима велика џромена и као њихова лица испо џако бледе и њихове хаљине. Говори и она сва срећна)

Мени Дара малочас рече ту новост, па смо одмах дотрчале.
(Пољуби се и она са Олгом)

ОЛГА

Јаој сви смо били луди од радости, нисмо могли да верујемо да је то Драганиова карта. А Нада држи карту и сва дрхти, не може да је прочита.

ГОСПА КОСА

Како да не будете радосни. Па кад сам ја добила карту од мог Јове мени се чинило као да ми та карта дошла са другог света.

Коса и Дара седају.

ОЛГА

(Сћоји)

Да, истина је као с другог света... Читав народ оде... изгуби се без трага, без гласа. Нисмо знали ко је жив ни ко је мртав. И на једаред један по један јавља се. Ја кад чујем да неко пише тако сам срећна као да је то мој рођени брат.

ГОСПА ДАРА

Па ето ја чула за Драганову карту на цело после подне немам мира.

ГОСПА КОСА

(Скочи и као жена која једва чека да нешто каже)
А имали смо још једну новост да ти кажемо.

ГОСПА ДАРА

(Скочи исто њако и уиада јој у реч)
Е нећеш ти да кажеш пре него ја, јер ја сам прво чула...

ГОСПА КОСА

А ја сам те синоћ водила да гледамо.

ОЛГА

(Гледа час једну час друзу сћојећи између њих две)
А шта је то тако интересантно.

ГОСПА ДАРА

Замисли Тошићка отворила кондиторај.
(Подбочила се)

ГОСПА КОСА

(Уиада)

А оне две Катине ћерке служе Швабе.
(И она се подбочи)

ГОСПА ДАРА

Па се набелиле и пустиле кике низ леђа...

ГОСПА КОСА

Јаој да сам могла све би их расчупала.

ГОСПА ДАРА

Муж јој на фронту а она отворила радњу.

ОЛГА

(Како која говори, гледа час једну час другу и једва дође до речи)

Ама какав кондиторај?

ГОСПА КОСА и ГОСПА ДАРА

Посластичарницу.

ОЛГА

А одкуд јој шећер и брашно?

ГОСПА ДАРА

Откуд? Па Швабе јој дају.

ОЛГА

Шта ћете, довија се жена да заради.

ГОСПА КОСА

А зар на тај начин да зарађује, да меси Швабама колаче.

ГОСПА ДАРА

Пола сата смо обилазиле и гледале.

ГОСПА КОСА

А свет пролази и застаје као на неко чудо.

ОЛГА

Немојте да је осуђујете, сваки се бори данас да заради.

ГОСПА ДАРА

А што не иде да шверцује брашно. Ја носим по 15 кила на рамену.

ГОСПА КОСА

А ја цео дан радим чипке и котурчиће оној Гркињи Ристицици, па сам срећна кад дневно зарадим три круне.

ОЛГА

(Ойејџ би хїела да их брани а њих да ублажи)

Сваки се на свој начин бори. Ја дајем часове, ви шверцујете, ви радите чипке, а она је пронашла да је најлакше да отвори кондиторај.

ГОСПА КОСА

(Седа иронично)

Па то се зна да је најлакше. Само како јој допушта српски образ.

(Пљесне се по образу)

Да у њу и оне Катине девојке онако пиље Швабе.

ОЛГА

Она може да остане часна жена и добра Српкиња иако држи кондиторај.

ГОСПА ДАРА

Сумљиви су то послови...

(Преїећи)

Али разрачунаћемо се ми с њима кад наши дођу.

ОЛГА

(Благо)

Кад дођу наши ми ћемо бити тако срећни да ћемо све заборавити.

ГОСПА ДАРА

(Скочи, ојейи цикне и подбочи се)

Зар да заборавим и онима што имају концесије... Путује женска да дотера дрва... добила концесију... Питаћемо како је добила...

ОЛГА

(Озбиљно)

Мене само чуди то откуд им повац да плате концесију.

ГОСПА КОСА

(Намигње иронично)

Зна се како плаћају. Не да Шваба ништа дабе.

ОЛГА

Е, рат доноси све несреће.

XVI ПОЈАВА

Пређашњи, зђа Дана.

Госѿа Дана улази на прве леви вратиѿа. Госѿа Коса и зосѿа Дара усѿѿају и љубе јој руку.

ГОСПА КОСА

Како сте тетка Дано.

ГБА ДАНА

Хвала на питању добро сам... Само опет имамо секирацију. Један нам Мађар реквирирао собу.

ГОСПА КОСА и ГОСПА ДАРА

(У истин мах)

Шта? Реквирирао?

ГОСПА КОСА

Зар нисте могли да се одбраните од те мађарске напасти?

ОЛГА

Толико времена ми се боримо да нам не узму ту собу. Али онај плави из командантуре, знате га што реквирира, баш узео пик на нашу собу... Неки гад. Ми како га видимо стрпамо маму у кревет и метнемо јој крпу на главу па кажемо... "болесник од рекуренса"

ГБА ДАНА

(Тужно)

И ја овако стара морала сам да се претварам и да изигравам.

ОЛГА

Али то оном плавом пало у очи па се последњи пут раздера: "Како то ви увек болесна, дас ист ништ вар..." и тада нам забележио собу, а данас ето послао једног Мађара."

ГОСПА ДАРА

Сад нећете лако ослободити собу.

ГБА ДАНА

Даће Бог да скоро наши дођу.

ГОСПА КОСА

Али где је та Нада да иам прочита карту?

ОЛГА

Сад је била ту, мора да је негде у комшилуку.

(Полази дружим левим врайшима, а појављује се Нада)

Па где си ти Надо?

XVII ПОЈАВА

Пређашњи и Нада.

НАДА

(Носи у рукама карџу. Појирчи Коси и Дари)

А дошле сте, баш ми је мило.

(Срдачно се зајрле и пољубе)

ГОСПА ДАРА

Дед молим те прочитај ту карту.

ГОСПА КОСА

Тако сам исто и ја са Јовином картом обиграла цео комшилук.

НАДА

(Сиђоји на сред собе, гледа карџу и хоће да чииа али се зајрице ња чииа кроз ѿлач и смех)

“Ја сам жив и здрав. Драган.”

(Прииисне карџу на срце)

Ах, колико сам срећна.

ГОСПА КОСА

(Дира је)

Шта си згрчила ту карту? Дај ми молим те да је ја видим.

(Чииа и она: “ја сам жив и здрав”. Кроз сузе и смех)

Тако исто и мени мој Јова пише.

ГОСПА ДАРА

Ама је ли баш његов рукопис?

(Узима од Косе карџу)

НАДА

Његов рукопис.

ГОСПА ДАРА

(Чиїа)

Ја сам жив и здрав...

ГБА ДАНА

(Брише сузе)

Бог нека ми га живи. Он је редак зет, волео ме је као мајку.

ОЛГА

(Гледа на клавиру Драганову слику)

Надо, причај оно за Мирка.

НАДА

Срце моје мало... Кад сам добила карту, а ја плачем и љубим је, а он дошао па ми се попео у крило. "Мамице дај ми да пољубим татину карту".

XVIII ПОЈАВА

Пређашњи, Јела.

ЈЕЛА

(Улеїи на прва лева враїа)

Швабе терају једног господина везаног. Сад ће да прођу мимо куће.

(Излеїи најоље)

Све жене скачу и полеїе прозору. Кроз прозор се види како иде један човек оборене главе, најученог шешира и везаних руку, а праїе га два аусіријска војника са бајонеїима. Све су жене ужаснуїе.

ОЛГА

То је учитељ Глишић из Рамаће.

ГОСПА КОСА

Ја сам чула да ће га стрељати.

ГОСПА ДАРА

Тешко њему.

НАДА

Јаој, јадна његова жена.

ГОСПА КОСА

Ухапсили су учитељицу из Гуницата.

ОЛГА

А стара Браловићка још не зна да су јој сина обесили у Крагујевцу. Цео свет зна, само њој једној не сме нико да каже.

ГЂА ДАНА

(Сва скрушена, крсти се)

О Боже милостиви, дај да наши што пре дођу.

Ситрајар са бајонетом помоли се и ситоји на улици до краја ове сцене.

НАДА

Ја сам ишла до једне картаре да ми баца карте и она каже да ће наши кроз два месеца доћи.

ГОСПА КОСА

Јел то она картара у Кифла сокачету? Лаже она. И ја сам ишла код ње, па ми је казала да ће наши доћи кроз месец дана, а од тада је прошло четири месеца.

ГОСПА ДАРА

А мени баба Спасенија гледала у шољицу од црне кафе. Она све погађа, каже: “ево пут води право твојој кући. На том путу стоји један човек врло близак теби у униформи... И само што није бануо у кућу.” А то је мој Риста и што значи да ће наши скоро доћи.

ГЂА ДАНА

Ја децо не верујем ни у карте ни у шољице. Ја се само уздам у милостивог Бога.

ОЛГА

А ја верујем у храброст наше војске и наших савезника. Само треба да се све ово издржи. Али се уздајмо у храброст наше жене као и војника. Ено наша сељанка није напустила поља већ оре и жиње. Ако и остане необрађене земље ипак ће имати довољно да нас све исхрани. Она запева на њиви, кваси земљу сузама али баца семе да би исхранила народ. Српска жена је јунак, зато је и родила хероја.

ГЂА ДАНА

Моја ме Олга увек теши.

XIX ПОЈАВА

Пређашињи, Јела.

ЈЕЛА

(Уноси кафе на послужавнику и служи редом. Онда сипане са служавником у руци и чека да скупи шољице)

ГОСПА КОСА

(Помилује Јелу по образу)

Јаој Јело Јелче колика си порасла.

ГОСПА ДАРА

(Срче кафу са највећим уживањем и нарочито држи шољицу са уздигнућим малим прсићом, а када је при дну шољице учини ћесћ као да је промућка да не би осћало ни мало ћалога)
Ама реци ми тетка Дано како ти лепо скуваш ову јечменицу?

ГЂА ДАНА

Па, никакве ту вештине нема, само лепо испржим јечам.

ГОСПА КОСА

Е нигде нисам пила овакву јечменицу. Па баш осећам, мирише на кафу.

ГОСПА ДАРА

Вала теже ми је без црне кафе него без хлеба.

НАДА

Мама, а знаш, Драганова сестра кува кафу од кукуруза. Што је то фино. Обари прво кукуруз, па га осуши и испржи га, па га помеша са јечмом и има лепши укус од јечменице.

Наједаред се чује с левих вратића до рамће мундхармоника. Вратића се оћварају и хармоника нећресћано свира.

XX ПОЈАВА

Прећашњи – Јошка.

ЈОШКА

(Он уће, засћане крај вратића и свира све док не сврши словачку ћесму. Лице му је увек насмејано а ћесма весела)

ГОСПА КОСА

Чујеш море, теби боље приличи та свирка него пушка.

ЈОШКА

Ја знам пуно песма да свирам.

ГОСПА ДАРА

Е јаднице, и то ће да пошаљу на фронт.

ЈОШКА

Маминка ја теби цепам дрва и носим воду и све те слушам.

(Окреће се Јели)

А тебе научим да свираш мундхармонику.

ЈЕЛА

(Сељачким гласом)

Не треба мене да ме ти учиш.

НАДА

А јеси ли ти ожењен?

ЈОШКА

(Смеје се безазлено као кад се сељак сивио али му је мило)

Нисам се оженио.

(Погледа Јелу)

Кад прође рат ја дођем и оженим се с тобом.

Сви се смеју.

ЈЕЛА

(Љућинио)

Ми се никад не би удали за Швабу.

ЈОШКА

(Сад се уозбиљи и жестиоко)

Ја нисам Шваба, ја Словак.

ОЛГА

То више никад да ниси казала. Он је Словен као што смо и ми.

ЈЕЛА

А откуд ја знам шта је он?

ЈОШКА

(Весело)

Маминка ја идем сада у казерну, лаку ноћ...

(Излази весело све с ноге на ногу и одмах почиње на свира мундхармонику)

Гђа Дана одлази за њим на прва лева вратица. Јела скупиља шољице и излази.

ОЛГА

(Уздахну)

Е сироти Јошка.

XXI ПОЈАВА

Олга, Нада, госица Коса, госица Дара, Бранко, Љубица.

Бранко и Љубица се појављују на првим левим вратима. Они су били од оних који су се спасаи од ратица помоћу разних пројекција а умели су да избегну интенирање и да нађу неку заветрину. За њих окупација није представљала неку материјалну беду јер су умели да искористе. Обијца су млади и облећали су око младих жена да их уише и можда су негде и имали усреха. Ценили су себе јер су се нашли међу једном огромном масом жена а да би се направили херојима увек су јадиковали како је њима теже него онима на фронту.

БРАНКО

(Плесне се по челу и весело викне)

Е мајке ми знао сам да су ту и моје комшике Коса и Дара.

ГОСПА КОСА

Само си ти још фално. Шта ћеш ти међу нама?

БРАНКО

Дошао сам да видим јел истина да је Нада добила карту, а баш ми је мило што сам затекао тако јако друштво.

НАДА

Истина.

Бранко и Љубиша редом Нади, Олџи... љубе руке. Кад су Нади пољубили руку, картиу су лећимично прочићали.

ГОСПА КОСА

(Оћме руку кад хоће Бранко да је пољуби)

Шта сте ту заређали и љубите руке. Сад ми кавалерншете.

ОЛГА

Бранко је увек био кавалер.

БРАНКО

И лаф.

(Седе до Косе и погледа је заљубљено)

ГОСПА КОСА

Какав лаф? Да си лаф ти би био на фронту.

ГОСПА ДАРА

Лако је бити лаф према женама, али шта би ти радио да си у рову?

БРАНКО

Нисам ја крив што сам неспособан.

ГОСПА ДАРА

Мој муж није ништа јачи од тебе па је на фронту.

ЉУБИША

Ви жене би волеле да ми сви изгинемо. А ко би Вас чувао овде?

ГОСПА КОСА

Право кажеш лафе, ко би нас чувао. Истина много је лакше чувати жене него ровове.

БРАНКО

А ви мислите да је нама лако. Нама је овде теже него онима на фронту. Они су тамо слободни а ми стрепимо свакога дана да нас не интернирају.

ГОСПА КОСА

Јест лафе, слободни су, али сваког дана могу да погину, а теби све што може да се деси то је да промениш климу.

ГОСПА ДАРА

Не бој се, неће тебе интернирати. Причала нам је твоја мајка како те је у кокошарник сакрила кад су последњи пут ишли војници из куће у кућу да интернирају.

ГОСПА КОСА

Па зар такав лаф па да се забијеш у кокошарник.

ЉУБИША

Боље је и у то него да идем у лагер. Не знате ви шта све пате интернирани по лагерима.

ГОСПА ДАРА

Ал ти бар неће зујати куршум око главе.

БРАНКО

А што ви жене тако мрзите нас мушкарце који смо остали?

ГОСПА КОСА

Мрзим вас што сте забушанти.

ЉУБИША

(Скочи љуџиџио)

Ја нисам забушант, ја сам неспособан. Имам проширење вена.

БРАНКО

(Исџим ѓласом)

А ја имам ману срца.

ГОСПА КОСА

Јаој, оваква два ципова, пази само како су задригли а измислили неке женске болести, те онај проширење вена, а онај ману срца...

БРАНКО

(Усџаје и прилази Олџи)

Молим те Олга, реци ти јесам ли забушант.

ОЛГА

(Шалећи се)

Ја знам да си два пута ишао на супер комисију и увек су те одбили, али сећам се да си ми причао како си две ноћи лумповао пред преглед и ниси спавао па си ноћу држао главицу лука испод пазуха да би изгледао блећи и све си ударао лактовима у зид да би добио лупање срца.

БРАНКО

(Поново седне)

Е сад видим да и ти ниси ништа боља од ових мојих комшика.

ОЛГА

(Озбиљно)

Ја вас жалим што сте овде остали. Боље би било да сте и ви отишли за војском. Жена је морала да остане да чува кућу. Да

ми нисмо остале и прикупиле ове ствари наши не би имали где да се врате. Погледајте све оне куће, које су жене напустиле... Стоје као неке пустолине. Разваљена врата, прозори зјапе, изнутра све каљаво. Истина, наш је живот патња. Све оне жене које се налазе у Француској неће никада знати за ове страхоте које смо преживели ми. Али они на фронту верују да ће доћи дан када ће се вратити... иа их овамо чека кућа... па свака ствар стоји на свом месту, а ту је мајка, сестра и они ће нама рећи хвала кад дођу, а вама неће рећи нико хвала што сте остали, него онако као госпа Коса: “Забушанти”.

БРАНКО

(Љубиши)

Молим те, ратни друже, хајде да се ми чистимо, не можемо никако са овим женама да изађемо на крај. Женски језик то ти је митраљез.

ГОСПА КОСА

То је наше оружје.

ЉУБИША

Море, ми се више бојимо тог вашег језика него интернирања.

ГОСПА ДАРА

Ајде, ајде, чистите се, овде нема згодан кокошарник за вас.

Бранко и Љубиша засјалили на сред собе према прозору.

БРАНКО

(Увређен у мушком досјојансјиву)

Шта? Ви мислите да се ми бојимо?

ЉУБИША

(Још јаче)

А ко би вас бранио да дође нека опасност? Ми би погинули за вас.

У шом тиренуџику појави се на улици сџиражар.

БРАНКО

(Сџази сџиражара и џурне лакџом Љубишиу, џовори му кроз зубе)

Шта си се раздро, зар не видиш стражара?

Љубишиа се ушеџрџџи.

ЉУБИША

Јест, ми би, ајдмо, ајдмо Бранко... збогом.

БРАНКО

Збогом.

(Брзо полейџи на друџа лева враџиа)

Олџа их исџраџи до враџиа. Жене се смеју Бранку и Љубишии и вичуа уа, уа.

ГОСПА КОСА

(Добаџи им)

Ето како би нас бранили, чим виде стражара забораве и име.

У шом тиренуџику џрође неколико војника улиџом.

ОЛГА

(Приђе и засџане крај џрозора)

XXII ПОЈАВА

Пређаџињи без Бранка и Љубишие – Гђа Дана

ГЂА ДАНА

Ево деџо наше лампе.

(Улази са жиџиком у руџи)

НАДА

Некад смо манисали миликерц свећама а сад бисмо волели да имамо лојаницу.

ГЂА ДАНА

Олга сине, навуци завесу.

У њом п̄ренуџику п̄рубa засвира аусџријско п̄вечерје.

ОЛГА

(Још увек с̄иоји крај п̄розора и замишљено г̄леда на улицу. Чује се г̄лас с̄иџражара: "халиџ". Олџа се п̄ирџне)

Увек онај бајонет. Како је пуста и мртва улица, нигде живе душе, као да нигде никога нема по кућама. А како је била некад лепа јесен. Горе у виноградима разлеже се песма... виде се ватре. По улици жагор, шетња, шкрипа натоварених кола грожђем... Па после бербе ја се спремам за Београд. Тамо часови, семинари, рад и мир...

(Засџане за један час а онда механички навлачи црну завесу)

Туџа се увлачи у душе жена. Оп̄ирџне им се уздах и све г̄воре п̄ицо. Нада као да сања.

НАДА

Ја сам се венчала с јесени... како је био леп дан, сунце, као у мају, а хризантеме расцвјетане...

ГОСПА КОСА

А мој Јова враћа се кући па с јесени седимо под османлуком, причамо до неко доба... а месец изгрева...

ГЂА ДАНА

(Дубок уздах јој се оп̄ирџне)

Е како је било срећно доба.

Повечерје завршено.

НАДА

(Видећи п̄ај п̄ужни ш̄имун̄ х̄иела би да се развеселе јер су се за̄ио и скӯиле и г̄овори Ол̄ги)

Олгице одсвирај нешто да се мало развеселимо. Данас смо добили Драганову карту, знаш како си некад волела да седнеш за клавир у сутон и да сама импровизираш.

ГЂА ДАНА

Одсвирај Олгице, можда ће Бог дати да ускоро добијемо од Рајка карту.

ОЛГА

(Прилази клавиру и диже п̄оклоп̄ац)

Ово је први пут да свирам од како су наши отишли.

Дубоки, п̄ужни акорди разливају, п̄о је нека п̄рича о п̄ежњи и нос̄пал̄гији а онда зајеца п̄есма "Тамо далеко, далеко крај мора..." У соби је п̄олуп̄ама, само ш̄ио се назире силуете жена у своме немом очају. А они сунцокреп̄и осветилише се и као два п̄амна ока г̄ледају у п̄узу жена. По угловима се хва̄па све г̄уш̄и мрак и ноћ п̄уни бола увлачи се у душе жена. Та дубока ноћ ро̄ис̄ва, која је црнилом ис̄уњавала живо̄и још п̄уне две г̄одине. Под п̄рип̄ском бола Ол̄га се наг̄иње над дирке, п̄лачући са п̄ужном п̄есмом...

И док звуци умиру, завеса се лагано с̄пуш̄па.

КРАЈ ПРВОГ ЧИНА

ДРУГИ ЧИН

Истѝа соба као и у првом чину, само нема ѝвропскоѝ ћилима и једне бордо фојѝле. Диван је прекривен ћебеѝом. На клавиру у вазни сѝоје два виолеѝи цвеѝа, две велике георѝине. И ѝа виолеѝи боја као да казује: неизвесносѝи је прѝшла, са фрѝнѝа су се јавили али је у души увек жалосѝи и ѝолурадосѝи. На прѝзору су завесице од белоѝ ѝлаѝна и сѝражар се не види. С времена на време чује се мундхармоника, само сад је ѝужна, док је у првом чину веселија била.

I ПОЈАВА

Олѝа, Први, Друѝи, Трећи ѝак.

За сѝолом седи у средини Олѝа, два ѝака од 12 ѝодина лево, један мањи од 8 ѝодина десно. Један сѝарији ѝак има на ноѝама нануле а најлмађи ѝанѝофле од ћебеѝа. Обојѝа су боси. Трећи ѝак има циѝеле и краѝке чараѝе. Сви су обучени као сирѝињаска деца. На сѝолу сѝоји сѝакло с водом и чаѝа.

ОЛГА

*(Првом ѝаку до ње с леве сѝране)
Сад читај конверзацију.*

ПРВИ ЂАК

(Чиӣиа̄ ѓласно и ле̄ио акцен̄иује)

Аве ву ди пен.

(Преводи)

Имате ли хлеба, нон ну на во па д пен, ми немамо хлеба. Аве ву ди сикр? Имате ли шећера? Нон ну на вон па д сикр, ми немамо шећера.

ОЛГА

(Дрӯгом̄ ѓаку с леве с̄ӣране)

Читај ти речи.

ДРУГИ ЂАК

(Чиӣиа̄)

Јаје. Множина.

ПРВИ ЂАК

(Скочи)

Молим госпојце наш Мађар послао у Пешту 3000 јаја. Па послини донео његовој жени велику лисицу. А моја мама каже она је ту лисицу кушила за наша јаја.

ОЛГА

(Смеши се)

Кад твој тата дође онда ће и твоја мама да носи лисицу.

ДРУГИ ЂАК

(Скочи)

А Шапдор каже да мој тата пеће више никад да се врати. Он каже да је сада наш цар Карло, а ја кажем: Наш Краљ је Петар.

ОЛГА

Јесте децо наш краљ ће доћи и наша војска и ми ћемо опет бити слободни.

ПРВИ ЂАК

Госпојце у четвртном разреду основне школе ђаци ископали очи Фрањи Јосифу.

ОЛГА

(Уилашено)

А јесу ли дознали ко је ископао?

ПРВИ ЂАК

Нико пије хтео да каже и цео разред је остао цело после подне у хапсу.

II ПОЈАВА

Пређашњи – Миша гимназисџи.

МИША

(Гимназисџи, дечко од 15 година, врло интелигентан, улази на прва лева вратица)

Бон жур мадмоазел.

ОЛГА

Бон жур.

МИША

Госпојице, дошао сам да вас замолим да ми овај сат пре подне замените па да дођем после подне. Прошверцовао сам месо па морам да га раздам да се не квари.

ОЛГА

Добро, Мишо, дођи у четири. А ти се не плашиш да шверцујеш?

МИША

(Весело)

Ја сам се сад извежбао па стражар не може да ме ухвати. Како уђем у варош а ја идем све уз плот и поред куће и назим да ми стражар не измакне из очију... Па он напред а ја све за њим... а чим он хоће да се окрене, ја јурнем па у неку капију, онда извири па ако стражар иде напред ја опет за њим и тако улетим у једно десетину капија док дођем до моје куће. Ето јутрос сам донео 15 кила меса.

ОЛГА

И ти сада издржаваш целу кућу твојим шверцом.

МИША

(С љузом)

Мама је болесна а стара мајка једва иде. Оне не могу ништа да зараде.

ОЛГА

То је лепо што си тако вредан.

МИША

(Весело)

Ја сам израдио онај задатак из алгебре и превео сам пет страна из другог чина.

ОЛГА

То ми је мило, што си тако вредан, и шверцујеш и учиш лепо.

МИША

Изволте гђе једно кило меса. Ја ћу да вам донесем по неко кило меса за часове.

ОЛГА

Не мораш ти на то да пазиш да ми плаћаш.

МИША

Оревоар мадроазел.

ОЛГА

Оревоар.

III ПОЈАВА

Пређашњи без Мише.

ОЛГА

(Окрене се најмлађем ђаку)

Ти да научиш добро речи које сам ти задала.

(Загледа се у њега)

А што си се ти тако снуждио?

ТРЕЋИ ЂАК

*(Хоће нешто да каже али не може и осећа се како почиње да
џрца, наједаред бризне у плач и кроз јецај проговори)*

Побегла нам кокошка.

ОЛГА

(Изненађена)

Побегла вам кокошка?

ТРЕЋИ ЂАК

(Јеца и говори)

Чували смо је месец дана да мама направи подварак а она
јутрос побегла...

*(И његова мала дечија душа измучена џлађу џорко је јецала за
одбељом кокошком)*

ОЛГА

*(Привуче га к себи, зазрли, милује по образу и брише му сузе)
Мали мој, немој да плачеш, ево ја ћу теби да дам иола од овог
парчета. Иди носи у кујну да ти моја мама одсече.*

*(Пружи му месо, а у истио време принесе руку очима као да
хоће да избрише сузе од очију. И у њеном гласу осећа се њуџа.*

*Друџа два ћака шужно гледају најмлађеџ и види се у њиховом
лицу како је по велика прагедија у кући.*

ТРЕЋИ ЂАК

*(Наједаред му се лице развуче у смех јер код њеџа долази брзо
и радоси и жалоси)*

*Моја мајка ће да се много радује, и мој мали бата, и он је
југрос плакао а и мама је плакала.*

ОЛГА

Е сад децо идите кући и добро научите лекцију.

ТРЕЋИ ЂАК

(Брзо је узео месо јер је срећан шито ће да добије пола парчеи)

Ја идем у кујну.

*(И пре оне двојице поирчао је до друџих левих враица, али се
сеишо да није поздравио џцу заио се брже враици до половине
собе, засиане, окрене се џци и шанким гласићем говори кла-
њајући се дубоко)*

Оревоар мадмуазел.

(Брзо излеици на друџа враица)

Први и друџи ћак узимају књиџе и одлазе.

ПРВИ ЂАК

*(Саџне се да завеже перилу на цићели, онда се сеици, видећи
цићеле, диџе главу и говори весело)*

Молим гце ја имам нова пенџета.

(Диџне цићелу и луйка се у џон)

ОЛГА

А одкуд ти ђон.

ПРВИ ЂАК

Остала татина фугрола од дурбина, па мама дала да се измене пенцета и мени и њој.

ОЛГА

Па сад чувај, немој да их подереш.

ПРВИ ЂАК

И мама ми јутрос запретила: “Црни сине у гроб ће ме отерати твоја пенцета”.

ПРВИ И ДРУГИ ЂАК

(Клањајући се)

Ореваоар мадроазел.

(Излазе на прва лева вратица)

ОЛГА

Ореваоар ме занфан.

IV ПОЈАВА

Олга, Оберлајтинант, на зајим Јела.

Олга оситаје сама у соби, враћа се стиољу на узима једну књижу и прелистијава је. Из собе Мађара зачује се мађарска песма пуна стирасици и љубави. Олга се намришти, слуша и жледа у она вратица. Глас се приближава вратицима. Олга полейти да их закључа, али шаман да ухвати за кључ вратица се нагло ошворине и на њима се појави Оберлајтинант. Песма је завршена пред вратицима. Он поукне бичем кад уђе.

ОЛГА

Господине, каква је то смелост? Улазите у собу и пуцате би-
чем као...

ОБЕРЛАЈТНАНТ

Код своје куће.

ОЛГА

Ако смо морали да вам дамо собу, ипак имамо то право да
верујемо да је ово само наша кућа. Ја мислим да треба једном
да нас оставите на миру.

(Пође вратицима)

ОБЕРЛАЈТНАНТ

Ви се плашите мене и бежите.

ОЛГА

(Вратици се и говори жордо)

Баш ћу вам показати да вас се не плашим, шта желите.

ОБЕРЛАЈТНАНТ

Желим да вам кажем како ми се допадају српске госпођице а
нарочито тако леп као ви...

ОЛГА

(Иронично)

Али можда се ви српским госпођицама не допадате.

ОБЕРЛАЈТНАНТ

Зашто ви тако суров према једном кавалиру.

ОЛГА

Ви за мене нисте кавалер чим сте Мађар.

ОБЕРЛАЈТНАНТ

Мађар уме лепше да воли од Србин.

(Глади бркове и љеда је заводнички)

ОЛГА

Задржите ту своју љубав за вашу Мађарицу.

ОБЕРЛАЈТНАНТ

Али ви се мени допадате.

ОЛГА

Господине, ја вам забрањујем да ми говорите о својим осећањима.

ОБЕРЛАЈТНАНТ

Фрајлајн Олга, ја морам кажем вам да много мисли на вас.

ОЛГА

То ме се баш ништа не тиче што ви мислите много на мене. Ја вас само молим да се удаљите.

(Као да хоће да њође врайшима)

ОБЕРЛАЈТНАНТ

(Смеши се иронично)

Жена не треба буде храбар. Она треба лепо елегантно.

(Мери је од главе до пете, а говори презриво)

Како ваша хаљина проста.

ОЛГА

Ја верујем да ћу скоро бити елегантна.

ОБЕРЛАЈТНАНТ

Ви можете одмах будете елегантни. Ја вама донесем из Пеште фино хаљине и парфем... и пудер... како ви будете фино госпођица...

ОЛГА

(Љуишишо)

Господине ја не допуштам да ме вређате.

ОБЕРЛАЈТНАНТ

(Прилази јој ближе)

Како ви леп како се љутите. Очи вам сјајне... Ја вас тако волим... Хоћете дођете вечерас мени на чај...

ОЛГА

(Одмичући се од њега)

Господине ви заборављате да сам ја сестра српског официра.

ОБЕРЛАЈТНАНТ

Баш зато дођете ја волим вам и хоћу да и ви мене волите.

ОЛГА

(Истим тоном)

Ви мислите да имате ту власт да натерате жене да вас воле. Нема те силе која би ме на то нагнала.

ОБЕРЛАЈТНАНТ

(Љубишице)

А ја имам власт и натерам вас. Ви овде имате школу и учите децу француски. А знате Французи наши непријатељи. И ја вас интернирам.

(Дохвати једну француску књигу и пресе је о њод)

ОЛГА

(Управљена и са жестином)

Интернирајте ме. Ја се не бојим ни вас ни интернирања.

ОБЕРЛАЈТНАНТ

(Смирено прилази јој и говори с вајром)

Нећу интернирам, хоћу будеш моја, ти мораш!

(Ухвати је нагло за руку)

ОЛГА

(Ишчуџа руку и побегне)

Ви сте одвратни.

ОБЕРЛАЈТНАНТ

(Полеџи сав раздражен од гнева и сџирасџи, ичеџа је и хоће да је пољуби)

Како си лена, мораш да будеш мој, дај ми твоја уста...

ОЛГА

(Врисне)

Мама... пустите ме.

ЈЕЛА

(Нагло улеџи)

Госпојце Олга.

(Сџане уз Олџу која је баш у џошом џренуџку гурнула Мађара и џледа намриџџено Мађара)

ОБЕРЛАЈТНАНТ

(Бесдан иџџо је Јела улеџла, џсује неиџџо мађарски, џриђе ближе Јели и џледа је неколико џренуџака намриџџено)

Како безобразно гледа.

(Јела се не уџлаиш неџо џа и даље џосмаџра. Мађар је џледа од џлаве до џџџе и као да се мало одобровољи, џочне да се смешка на џу, јер види леџо девојче и џроџовори мекше)

Имаш безобразно лепо око.

(Оишине је као шалеџи се бичем џо сукџици)

ЈЕЛА

(Трџне се, брише сукџу као да је џала џраишина, џовори џу-џиџџо)

Немо ви мене да чибукате. Нисам ја ваш коњ.

ОБЕРЛАЈТНАНТ

(Смеје се иронично, њрилази Олџи и загледа се у њу)
 Хоћете ли доћи вечерас?

ОЛГА

(Приђе њрвим левим врајћима, оћивори их, њокаже њрсћном њућћ и њроћовори снажним џласом)
 Изволите... то је мој одговор.

ОБЕРЛАЈТНАНТ

(У њрви мах кад она њружа руку сав се нароћуши и као да хоће да њлане али се њоврајћи и насмеши иронично)
 Још имаш време да се размислиш.
(Оде)

ЈЕЛА

(Полећћи за њим са њесницом)
 Их што га мрзим.

ОЛГА

Јело, немој о овоме ништа мами причати. знаш да јој се срце одмах узнемири.

ЈЕЛА

Како да јој причам, јадница, није целе ноћи ока склопила од његове дерњааве.
(Видећћи Олџу њјуужну њрилази и загрли је)
 Миле моје немој да ми се секираш.

ОЛГА

(Којој је душа њуна бола, расћужи се на жалосћћ њоћа девојчећћа, загрли је и бризне у њлач)
 Јелче, докле ће ово овако да траје?

ЈЕЛА

(Грли је и љуби)

Лепа моја немој да плачеш.

(Опиргње се из њеног наручја и преићећи говори)

Ако те само још једном такне ја ћу да му расцепам главу.

ОЛГА

(Тргне се)

Чиме?

ЈЕЛА

Цепаницом.

ОЛГА

(Насмеши се на њене речи и пољуби је)

Добро моје Јелче.

ЈЕЛА

(Веселија видећи да се Олга смеје)

Питала те тетка Дана, а то ћу да ти кажем француски... Мат-мазел Олга, вуле ву... попару или качамак за фруштук.

ОЛГА

(Смеши се)

Оно што ти више волиш.

ЈЕЛА

(Чешка се по глави и брише нос)

Па... боље качамак.

ОЛГА

Само немој сад да ми доносиш, него кад свршим овај час.

ЈЕЛА

(Сћиро̄о)

Ал немој ти да чекаш да се олади па се стегне ка проја.

(Полеј̄ӣи врај̄ӣима, с̄ио̄ӣакне се и нанула јој одлеј̄ӣи с но̄у)

Господ те убио да те убије, сваки час ми спадаш, оћу врат да скрљам.

ОЛГА

(Смеје се)

Кад дође Рајко одмах ћемо да ти купимо нове ципеле.

ЈЕЛА

(Весело)

Али штивлете...

(Исц̄ирчи весело)

ОЛГА

(Брзо брише очи и расц̄ирема њо сц̄иолу)

V ПОЈАВА

*Ол̄а, ѓос̄ӣа Коса, ѓђа Дара.**Улазе на прва лева врај̄ӣа, прва иде ѓос̄ӣа Дара и прилази Ол̄и. Обе држе француску чиӣанку увијену у хар̄ӣӣји.*

ГОСПА ДАРА

(Она ѓовори врло исквареним дијалекц̄иом да је њо комично слушај̄ӣи француски језик али се осећа како је срећна иӣӣо може да прѓѓовори неку фразу)

Бон жур коман ан фу.

ОЛГА

Мерси ж ве.

ГОСПА ДАРА

Е же биен.

ГОСПА КОСА

Чекај молим те, спремила сам госпојце Олга да ти кажем француски.

(Као мисли и смишља се и ѿаман да каже погледа у Дару која ѿиљи у њу)

Жено, очију ти, немој да пиљнш у мене. Е, гце Олга, непрестано ме слишава. Окрени очи на другу страну... Ево сад ћу да ти кажем... Муи летруир... летремон... мири...

(Удари у кикої)

ГОСПА ДАРА

(Уиада)

Добила жена писмо од мужа, па се сад погордила.

ОЛГА

А одакле је писмо?

ГОСПА КОСА

Из Гренобла.

ОЛГА

Значи да је био слаб па добио боловање.

ГОСПА КОСА

Пише да је био болестан од маларије али се добро осећа. Право је да и он мало добије одсуство. Пет рана је добио у рату.

ОЛГА

Благо њему, Гренобл, Париз...

ГОСПА КОСА

Па Францускиње.

(Уздахне)

ОЛГА

А зар ви мислите да је њему стало до жена.

ГОСПА ДАРА

Па тек им је сад стало до жена на фронту. Е жељни су они тамо више жена него хлеба.

ГОСПА КОСА

Волим што је отишао у Француску али кад помислим да се он сада забавља с Францускињама, не могу целе ноћи да спавам.

ОЛГА

Па није то ништа страшно ако мало поразговара са женама.

ГОСПА КОСА

Е кад би он хтео само мало да поразговара... Не знаш ти ништа... Ама Србин би црко да не липне туђу жену.

ГОСПА ДАРА

Ено и онај мој Риста, онако потуљеп, па ми прича: "Ми осетимо кад женско поред шатора прође". Ја знам да ме је и он онако туњав преварио за ове три године.

ГОСПА КОСА

Море, ајд што ће да ме вара, него ако се тамо заљуби па изгуби памет. Како је он леп, крупан, па они црни бркови... Знаш, све ће Францускиње у њега да се заљубе.

ОЛГА

Не бојте се, опет ће се они вратити вама.

ГОСПА КОСА

Благо теби кад си девојка... Бар не знаш ништа... А ове три године, рат, нит си жена ни девојка...

(Поверљиво)

Него знаш шта, гце Олга, хоћу да ме научиш француски само да могу писма да му прочитам. Ево забележила сам ове речи да ми кажеш.

(Вади једну харџију из чийанке)

Како се на француски каже “цуле моје”.

ОЛГА

(Чуди се)

А шта ће вам те речи?

ГОСПА ДАРА

Па то је моје куче Цуле.

ГОСПА КОСА

Море какво куче. Свака жена која воли мужа тепа му “цуле моје”. А ако њему Францускиња напише “цуле моје” онда ја знам њему ситуацију. Чим дође, цео сандук ћу да му претресем.

ГОСПА ДАРА

А ја једва чекам мој Душко да дође... Слатко мамино дете. Он је сад пети разред гимназије, па говори француски... Пише ми пре у писму... Мама, Французи нас чувају као да смо њихова деца. Ја имам овде још једног француског тату и маму. А он, срце моје и не зна да му мама учи француски. Па кад се он и његов тата појаве а ја их дочекам са...

ОЛГА

Ми смо се распричале а час пролази.

ГОСПА КОСА

Ама не мораш ти нама да пазиш на час као ђацима.

ОЛГА

Е сад да видимо јесте ли научиле глаголе.

ГОСПА ДАРА

Јаој, због тих црних глагола јуче ми загорео пасуљ.

ОЛГА

Госпа Косо, хајд реците ми шта је то начин неодређени.

ГОСПА КОСА

Јел ја прва да кажем... начин неодређени, начин неодређени...

(Погледа Дару која ојџџи њиљи у њу)

Е, жено, ту ми стојиш.

(Показује ѡрсџџом исџџод ѓрудџи)

Окрени очи од мене. Очију ми, гце Олга, знала сам али чим ме она погледа ја заборавим, чекај, чекај молим те ја ћу да се сетим... ама јутрос сам знала Господ ме убио... А...

(Брзо)

Начин неодређени то је име и презиме онога што нешто ради.

ОЛГА

Не, нисам тако казала. већ начин неодређени је име глаголске радње јер сваки глагол показује радњу.

ГОСПА КОСА и ГЂА ДАРА

(У исџџи мах)

Јер сваки глагол показује радњу.

ГОСПА ДАРА

Па запамти Косо, запамти, немој сутра да ме зивкаш сваки час преко плота.

ГОСПА КОСА

А ти ми санћим боље знаш... Да смо ђаци клечали би сваки дан заједно.

ГОСПА ДАРА

(Увређено)

Е, гце Олга, питај сад мене па да видиш да ћу све да потрефим.

ГОСПА КОСА

Е. питај је, гце Олга, очију ти, питај је.

ОЛГА

(Смеје се)

Добро, хајд кажите ми ви начин неодређени од глагола “плетем”.

ГОСПА ДАРА

(Ушејрпљи)

Ти кажеш мени да ја кажем теби начин неодређени од плетем. Чекај прво да се смислим... Како оно малочас ти рече глагол показује... ух, гром га спалио... шта оно показиваше...

ОЛГА

Радњу.

ГОСПА ДАРА

(Весело)

А сад знам начин неодређени од плетем је “чарапа”.

ОЛГА

Нисте погодили. чарапа је именица.

ГОСПА КОСА

Е то мени никако не иде у моју памет... што се једна реч зове глагол а друга именица. Шта ће толика заврзлама... зашто се то све не зове српском речи. Па, јел гце Олга ја њу викнем “Даро” а она мене Косо, какве смо ми две заврзламе?

ОЛГА

Дара и Коса су именице.

ГОСПА ДАРА

(Прекрсти се)

О Боже, какве ти науке нема на свету. Ја сам мислила увек да смо ја и Коса жене кад оно испаде да смо именице.

ОЛГА

А сад да пређемо на француски. Јесте ли научиле будуће време?

ГОСПА ДАРА

(Брзо и весело)

Ја сам научила.

(Говори француски)

Жоре ти ора или ора.

ГОСПА КОСА

(Скочи)

Стој, стој, што си запела па и ја сам то лако научила жоре ти ора ил ора... То је исто кад и оно српски кад кажеш ораси... али молим те гце Олга како ћу ја да знам које је будуће време на српски...

ОЛГА

Па то је врло лако. Сад ћу вам ја објаснити. Узмимо пример. Ви хоћете да на пример месите лебац. Како кажете.

ГОСПА КОСА и ГОСПА ДАРА

(У исти мах)

Па кажемо...

(Засијану и обе се погледају као да пију једна дружу како се каже)

ГОСПА КОСА

Па каже се идем да подмесим квасац.

ОЛГА

Али ја мислим само на глагол месити.

ГОСПА ДАРА

(Весело)

Да није... месићу хлеб.

ОЛГА

Врло добро, ви сте погодили... Е слушајте сада... све те речи које се свршавају на ћу на пример “месићу, чистићу, писаћу”, а показују нешто што ћете ви тек доцније да радите, то је будуће време.

ГОСПА КОСА

Па тако ти нама кажи... Е сад је мени лако, чекај, чекај, сад ћу да ти пронађем једно fino будуће време...

(Као да мало мисли а онда погледа у Дару која пиљи у њу)

Даро, очи у страну, чекај, чекај.

(Мисли)

Кад ја кажем кувам... чорбу... пилећу... оно “пилећу” то је будуће време.

ОЛГА

То има свршетак као будуће време али није будуће време.

(Видећи жалосно лице зџа Косе, зовори убедљиво)

Но ви ћете то научити, у то сам уверена.

ГОСПА ДАРА

Море кад бих знала то будуће време као што сам умела да умесим мом Ристи питу с месом, ја би говорила перфектно.

ГОСПА КОСА

Решила сам се вала да научим француски па кад се појави наша војска, па Французи, а ја викнем “Вива ла Франс”. Боже што ћемо тада да полудимо од радости...

VI ПОЈАВА

Пређашњи – Бранко.

БРАНКО

(Појави се на дружим левим вратиима)

Знао сам да сте вас две на часу, па сам се вратио из општине и свратих мало да поразговарам. Знам да вас две имате увек по неку “тазе новост”.

ОЛГА

(Рукује се с њим)

Седи Бранко.

ГОСПА ДАРА

Баш си дошао као поручен... Сад ћеш да чујеш ту тазе новост.

ГОСПА КОСА

Чекале смо те као на нишан... Је ли што ти извлачиш женама репове? Што си ономад заварио кроз прозор госпа Леле?

БРАНКО

Мајке ми, ништа нисам ружно мислио. Случајно сам прошао онуда па видим светлост, а завеса била мало одшкринута, а ја знам да је она јадница сама па загледах кроз прозор. Баш се спремала да легне.

ГОСПА ДАРА

А ти баш тада потрефио да завариш. Мој муж звири са осматрачнице а ти завариш кроз прозор, кад се жене свлаче да лежу. Зато си остао овде?

ОЛГА

(Као шалећи се)

Ја мислим Бранко да си ти потпуно заслужио да добијеш орден кад наши дођу, за ревносно патролирање испред кућа младих жена.

ГОСПА КОСА

Добиће он од мене орден.

БРАНКО

Као сваки Србин ја мислим да ми је дужност да водим рачуна о женама чији су мужеви на фронту.

ГОСПА КОСА

То је лепо што си такав Србин, ама да ли ти зато имаш пуномоћје од мужева.

ГОСПА ДАРА

И што не водиш рачуна о бабама него о младим женама.

БРАНКО

Зашто ме болан тако нападате ни крива ни дужна... а ја вас све волим, мајке ми. Волим и душу и срце, све бих вам дао, све, све.

ГОСПА КОСА

Море остав ти на миру твоју душу и срце, него дај ти нама брашно и шећер.

БРАНКО

Па зар вам не дајем. Од како сам у продавници редовно добијате и шећер и брашно.

ГОСПА ДАРА

Добијамо неше следовање што нам припада али не добијамо онолко колико ти задржиш за себе.

БРАНКО

Шта ја задржим више за себе? Па исто толико добијам као и ви. Не бих смео више да узем.

ГОСПА ДАРА

Да, нико нема шећер за слатко... него твоја мајка, сетила сам се. Цео комшилук зна да је она накувала пун шифоњер слатког па само кријете. А ја немам јечменицу да зашећерим.

ГОСПА КОСА

А они сандуци шећера и џакови брашна што шаљете по својим поверљивим личностима и продајете по селима... за чији то рачун, лафе? Ви мислите да ми жене ништа не знамо. Паре ћете ви да намлатите што сте у продавници.

БРАНКО

Кад би се то усудио неки мушкарац да ми каже зло би се провео... Мало што сам остао овде да се мучим и злопатим, него ме и ви жене нападате.

ОЛГА

(Шалећи се)

Е Бранко, кад се ти мучиш и злопатиш шта ће да кажу они што су по лагерима интернирани а шта тек они што су на фориту. Признаћеш да си нашао добру заветрину.

БРАНКО

И зато што сам у продавници да допустим да ми жене износе којекакве чикарме.

ГОСПА ДАРА

А шта тебе брига за све те чикарме кад си пун џеп пара... Лепо ти живиш... Пала теби секира у мед.

БРАНКО

Јаој, са вама женама тешко је изаћи на крај. Ви би биле у стању да отерате човека на вешала.

ГОСПА КОСА

За тебе сам сигурна да ти се ништа неће десити. Умеш ти да искористиш окупацију. Па кад наши дођу ти ћеш први да излетиш да их дочекаш, и да покажеш како си био јунак. А после рата паре под интерес или неки плац и кућа.

БРАНКО

Сто пута сам се зарекао да се са вама двома не разговарам јер увек полетите на мене као осице. Збогом Олга, не могу више да их слушам.

ГОСПА КОСА

Човек увек бежи кад му није чиста савест... Али запамти што ти кажем, нећеш ти добро проћи кад наши дођу.

ОЛГА

(Испраћила је Бранка, враћа се и њонавља иронично Косине рече)

Неће добро проћи. То је баш оно што је најжалосније, што после рата увек боље пролазе они што су седели у ладовима него они у рову.

ГОСПА КОСА

Па уверили смо се после Балканског рата. Забушанти свуда ће бити први.

ГОСПА ДАРА

Најгоре ће проћи ратници.

VII ПОЈАВА

Пређашњи без Бранка, зђа Дана.

ГЂА ДАНА

(На њој се сада ојажва велика промена. Осћарила је нагло. Бледа је, једва иде. Ноге је боле и придржава се за кук а срце јој ослабило. У њеним очима и на лицу виде се израдови велике патиње и бола)

Да вам покажем децо мог лепог Рајка.

(Вади из недара његову слику)

ОЛГА

Од како је мама добила његову слику увек је носи у недрима.

ГЂА ДАНА

Не могу да га се нагледам.

(Пољуби слику и јружи је њима)

ГОСПА ДАРА

(Гледа слику)

Нигде нема наших официра... Видите како је леп. Прави мушкарац.

ОЛГА

Нико не би рекао да он није активни официр. Јесте ли опазили како сад нема разлике између активних и резервних официра. Сви су постали војници и на сваком се појединачно осећа војнички дисциплиновани дух.

ГОСПА КОСА

Па ено мој Јова кад иде са батеријом па викне "Батерија маррррш", а мени нешто заигра овде од милине.

(Показује зруд)

што је онако леп на коњу, па му говорим: Вало Јово, цуле

моје, ја бих волела да се после рата активираш... Баш бих волела да ме зову "Госпа Капетаница". А после имаш дрва, посилног и официрске свуда прве.

ГБА ДАНА

Мајка је њему сачувала и цивилно одело. Све сам то носила са собом у бежанију. Кућу сам оставила нека пропадне, али његово одело нисам дала. Сваке недеље изнесем да се проветри, па онда узмем па љубим. Миришем му свилену марамицу... Нашла сам једно писмо... Пише му нека госпођица а ја и то писмо чувам. Прочитам га по неки пут и мислим: Лепи мој Рајко, кад ми ти дођеш мајка ће да те жени. Боже, да ли ћу дочекати ту срећу?

ОЛГА

А зашто мама да не дочекаш? Кад си ти издржала три године издржаћеш и ово кратко време. Из оне Рајкове карте види се да ће наши скоро доћи. Чудим се само како је могла та карта да прође кроз цензуру. Овако пише: моја сестра Вера и Нада. Сестра Вера и Нада спремају се за матуру. Кроз три месеца полагају а наставници су им француски и енглески. Ја вјерујем да ће добро положити. Он нигде нема тамо сестру Веру и Наду, то значи да верујемо и да се надамо. Матура то је офанзива и пробијање форнта. А наставници француски и енглески то су наши савезници. Видиш мама наши ће скоро да дођу. Та је карта врло значајна.

ГБА ДАНА

Ја се све бојим да ли ћу имати снаге да дочекам наше. Осећам како ми је срце ослабило.

VIII ПОЈАВА

Пређашњи – Нада.

НАДА

(Улази на лева вратица, носи једну бочицу шећера)

Ја ој што сам се јутрос намучила у продавници. Чекала сам три сата. Отегла се поворка па никад да дођеш на ред. А једна сирота баба, припаде јој мука. Неке жене донеле платно па раде.

ГБА ДАНА

Ти се дете намучи по тим продавницама.

НАДА

Боље мама ја да се мучим него ти стара.

(Смеје се)

Ја сам министар спољних послова, а Олга унутрашњих. Моја је општина продавница и командантура, а Олгини часови.

ГОСПА ДАРА

Море није ми продавница тако тешка као она црна командантура, али кад морам тамо да идем па прођем поред канцеларије где је мој Риста седео а сад видим како ту швабусија седи и заповеда, дође ми да закукам на глас, да смем бомбу би бацила.

ОЛГА

Да нам је неко пре неколико година казао да ћемо бити три године у ропству ја не бих могла замислити како би ми то преживели, зато смо све овако бледе и измучене. Три године живети без радости. Затвориш се у кућу у осам сати. Цео дан уздишеш. Трчи по продавници да ијемо од данас до сутра, а мораш да гледаш како се улицом шетају Аустријанци са својим госпођама. Бесни јуре колима. Певају по кућама, праве гозбе по командантури.

ГОСПА КОСА

Е, не могу више да гледам оне њихове жентурице. Како се оне облаче, па како једу. Све им се из официрске мењаже допосе пуне проције. Каквих ту нема јела, па фини мејшпајци. Зато су оне тако урањене.

ГБА ДАНА

Урањени што извлаче и једу из наше земље.

IX ПОЈАВА

Пређашњи – Мирко.

МИРКО

(Улећи кроз друџа лева враћа. Лепо деће од пет њ година)
Мама, шта си ми донела?

ГБА ДАНА

Ходи срце моје да ти стара мајка да мало шећера.
(Насће му мало шећера, а он лиже)
Ти си бабино јагњенце.

НАДА

Кад дође његов тата он ће онда да једе чоколаде.

МИРКО

Мама, кад дође тата он ће мени да донесе велику чоколаду.

НАДА

Све ће тата да ти купи, и колаче и великог коња.

МИРКО

А ујкица мени донесе топ, а ја пуцам па убијем Швабу.

НАДА

Немој сине то да говориш, онда ће Шваба да убије твоју маму и стара мајку.

МИРКО

Не дам ја да Шваба убије моју маму.

(Све жене смеју се и гледају га њежно)

Стара мајка дај још мало шећера, носим Јошки.

(Баба му сипа на длан, а он сипежне шаку, пирчи према враицима и виче)

Јошка, Јошка.

(Испирчи на друга лева враица)

Х ПОЈАВА

Пређашњи без Мирка – прија Зора.

ПРИЈА ЗОРА

(Прва лева враица нагло се ошварарају, у собу уиада сви задихана прија Зора. Говори брзо без прекида)

Наши ступили у офанзиву. У Топлици устанак.

Та веси погађа жене као гром. Све скоче, на лицима се оцрпиа радоси и изненађење. Говоре брзо уиадајући једна другој у реч.

ОЛГА

Јел то истина?

ГОСПА КОСА

Шта кажеш?

НАДА

Јел могуће?

ГЂА ДАНА

(Подигне очи к небу)

Боже милостиви.

ГОСПА ДАРА

Ко ти је казао?

ПРИЈА ЗОРА

(Брзо)

Наш Чех дотрчао јутрос и каже Аустријанци добили наређење да буду спремни за повлачење.

ГОСПА КОСА

(Загрли се са Даром. Љубе се и њлачу)

Дара слатка моја.

ОЛГА

(Грли маму с једне сџиране)

Мамице, Рајко и Драган долазе.

НАДА

(Грли маму с друге сџиране)

Мама, Драган и Рајко долазе.

ГЂА ДАНА

Сине мој слатки.

НАДА

(Полејши и загрли се с Косом)

Косо можеш ли замислити ту срећу?

ГОСПА ДАРА

Мој Душко мали, мама ће да га види скоро. Тетка Дано ја не могу да верујем.

(Загрли је и њољуби)

Све жене говоре и смеју се и илачу кроз тај смех. Нека хистеријична безумна радост их обузима.

ОЛГА

(Брзо говори прија Зори)

А је ли истина што кажете?

ПРИЈА ЗОРА

Наш Чех каже у командантури сви изгубили главе.

НАДА

Ко је могао да помисли да ће то тако изненада да дође. Мирко срце моје, сад ће њему татица да дође.

ОЛГА

(Ухвати се за главу и иде по соби)

Наши долазе, ми ћемо опет бити слободни.

(Коси)

Ах госпа Косо колико сам срећна.

(Загрли је, ојргне се из наручја Косиног, иде нервозно по соби и сама говори)

Ја то не могу да верујем, страх ме да не полудим од радости.

ГБА ДАНА

Ах, да ли ће моје срце издржати оволику радост.

ГОСПА КОСА

Јаој, кад мој Јова дође недељу дана нећу да га пустим из себе.

Хоћу да га затворим па да га се сита нагледам.

ГБА ДАНА

Веровала сам ја децо у Бога и увек сам му се молила да нам да снаге да дочекамо тај дан.

ОЛГА

Онда ћемо мамице само да певамо и да се смејемо.

НАДА

А ти ћеш да куваш мама најлепша јела за Драгана и Рајка.

ГОСПА ЗОРА

Да ми је да дочекам тај дан да видим бео хлеб на пекарници.

ГБА ДАНА

Знаш, Олгице, чим добијеш за часове купићемо одмах једног
ћурана да га хранимо за њихов долазак.

ГОСПА КОСА

Друго ништа нећу да видим очима него ћурана.

ГОСПА ДАРА

Јаој, што сам срећна што ћу да говорим француски са мојим
Душаном.

ОЛГА

(Пријирчи огледалу на зиду)

Ала сам ружна.

Све пријирче огледалу.

НАДА

(Огледа се)

Ја сам ружнија од тебе – ју како сам ослабила.

ГОСПА КОСА

Море не брине Надо, кад ми само кидишемо на ћуране све ће
да се пролепшамо.

ГБА ДАНА

Нисте ви децо ружне, само сте ослабиле. Зар ви мислите да
они боље изгледају.

ПРИЈА ЗОРА

Њихове су патње веће од наших.

ОЛГА

(Озбиљна)

Право кажете, њихово су патње веће од наших, али ја могу сада да замислим како они јуре, пробијају фронт, као лавови да би видели своју земљу. Ја могу да замислим њихову снагу. То нису више људи, то је нека надприродна сила, као кад јурне вулкан, сруши све на што наиђе. Ах, колико сам срећна. Сад бих могла да певам, да свирам, да играм.

НАДА

Које ћемо хаљине да обучемо кад они дођу?

ГОСПА КОСА

Зна се, од чаршава.

ОЛГА

Ти ћеш твоју хаљину од тегет чаршава, а ја моју од белог чаршава. Али ћемо бити елегантне.

(Смеју се оба двије)

ГОСПА ДАРА

А ја ћу моју од јуте.

ГБА ДАНА

А ја ћу моју тегет хаљину. Е да ми душмани не однесе моју морантик свилену хаљину, петнаест година сам је чувала.

ОЛГА

Мамице, па и ти знаш француски. Ала ће Рајко и Драган да се изненаде. Ајде шта ћеш да кажеш француски.

СВИ У ГЛАС

Да чујемо тетка Дану, да чујемо маму.

ГЂА ДАНА

(Смеје се и брани, али се осећа како јој је душа љуна радосији)
 Е, децо, ви сад хоћете да ми се смејете. Одкуд могу ја овако стара да говорим француски.

СВИ У ГЛАС

Да чујемо, да чујемо.

НАДА

(Наваљује јер су сви бескрајно срећни)
 Слатка мама, хајде кажи само ону једну реченицу.

ГЂА ДАНА

(Посијаје љраво деије и изговара деијињасијо али љврдо сваку француску реч)

Па добро, добро кад седнемо за сто а ја ћу да кажем: Мон фис донемуа ди пен.

Олѓа и Нада закикоћу се. Једна с једне а друѓа с друѓе сијране, а гђа Дана смеје се и радоси љрви љуи озари њихова лица.

ГОСПА ДАРА

Перфектно. Очију ми боље потрефиш и не збунеш се као Коса.

НАДА

А шта мислиш, у које доба ће наши да дођу?

ОЛГА

Ја бих волела изјутра. Какви ли ће изгледати први. Знаш мамице, ја морам оног првог да пољубим.

ГОСПА КОСА

Све жене ће оног првог да изљубе.

ПРИЈА ЗОРА

Ја сад трчим другима да јавим.

ГОСПА ДАРА

И ми ћемо са тобом.
(Дохваћи књиџе)

ГОСПА КОСА

Добро, хајдемо брже цео комшилук имамо да обиграмо.

НАДА

Ја трчим да јавим Драгановој сестри.

ОЛГА

Ајдемо мама и ви.

ГБА ДАНА

Хајде децо да свима јавимо ову нашу радосну вест.

XI ПОЈАВА

Пређашњи – Јошка.

Полеће сви дружим левим враћима. У шом шренушкџу појави се Јошка, блед, ушлалан, очајан. Сви засшану нешомични шред његовим лицем, јер осеће да се нешшо дошодило и радосш наједаред изчезе са њихова лица. Јошка хоће нешшо да каже али за осећања и сузе шусе, једва изшвори кроз јецање.

ЈОШКА

Маминка, воде их.
(Падне на раме шја Дани и јеца)

У шом шренушкџу чује се на улици добош. Као да воде некош на смрш. Језовишш шјајац у соби и сва лица ужаснушш.

ПРИЈА ЗОРА

(Приђе њрозору, њрже се и њроговори њуњим ѓласом)
Словаци.

Добош се чује све ближе. Сви укочени ѓледају кроз њрозор и њјави се њворка Словака осуђених на смртњ, оборених ѓлава као визија смртњи. Око њих сњражари са бајонетњима и не њрекидно се чује њуњи удар добоша на смртњи.

ОЛГА

(Туњим ѓласом)
Воде их на стрељање.

НАДА

Бацили су пушке јер нису хтели да иду на фронт против Срба.

ГЂА ДАНА

Јадна децо моја.

Сви су уњонули у неми бол и њриђушено јецају. Поворка њрође. Само се чује удар добоша. Они сњоје као укочени.

XII ПОЈАВА

Пређашњи и Јела.

ЈЕЛА

(Ушла је нађло сва узбуђена као са неком великом сњравом. Кријући нењњо иза себе. Гледа уњлашено све редом и онда њружи руку у којој држи њисмо са црним оквиром. На свима лицима оцртња се један нов ужас кад уђледаше њњо њисмо. Јела њриђе лађано Нади и њружи јој њисмо са шањањњом)
Ево једно писмо.

Гђа Дана, која је сњајала њаде на сњолицу и ѓледа укоченим очима Наду.

НАДА

(Руке јој се ѿресе док оѿвара ѿсмо. Оѿвори ѡа, погледа у све редом неузверено, бесвесно, као у лудилу задрхѿа ѡрчевиѿо и ѿриѿушено врисну)

Ах.

Писмо јој исѿаде из руке, Дара и Коса је задржаше, она се онесвесѿи.

ОЛГА

(Приѿрчи. Подиже ѿсмо и ѿрочиѿа ѿромуклим ѡласом)
Драган је погинуо на фронту.

Гђа Дана се само ухваиѿи за срце и ѡлава јој клону на ѡруди, а у даљини се ѡуби лаѡано језовиѿи звук смрѿи, ѿрам, ѿрам.

ЗАВЕСА ПАДА

КРАЈ ДРУГОГ ЧИНА

ТРЕЋИ ЧИН

Исија соба као у првом чину, све се губи у полућами и она црна завеса увек је на прозору. Три жене су у соби, три црне слике. Само се на столу назире букет белих кризантема, као бели дан који пробација кроз ноћ, а на клавиру где су увек стајале две слике и два цветна сад је само један цвет, велика бела кризантема, јер једног јунака нема више. Он је отишао само далеко на Кајмакчалану. Кад се дигне завеса, онда настаје симболички рађање слободе и посмислено се дан помаља од сивкасте боје до јурјурног сунца, у блеску кога се појављује на вратима победник син. На дивану је широким ћилим, а на столу флаша воде и чаши.

I ПОЈАВА

Гђа Дана, Олга и Нада.

ОЛГА

(Својој крај прозора и леда кроз један мали отвор на црној завеси. У соби тишина и њен глас пригушен, окреће се и говори)

Сад је прошла једна чета. Иду лагано нико ништа не говори.

ГБА ДАНА

(Седи на постојељи, говори изнемоћним гласом)

Непријатељ је најстрашнији кад улази и кад бежи из земље.

ОЛГА

(Оћећи леда кроз завесу и броји)

Један, два, три, само их је сада десет прошло.

(Уилашена се одмакне од прозора)

Застали су крај капије, преко пута, гурају се. Шта траже тамо?

ГБА ДАНА

(Са шипајом устјаје и ирилази прозору ировирује кроз рушцу)

Хоће да пљачкају, још им није доста што су изнели из земље.

ОЛГА

(Гледа кроз завесу)

Како је, мама, страшна ноћ.

ГБА ДАНА

Последна страшна ноћ, а сутра наши долазе.

ОЛГА

Мама седи ти, једва се држиш на ногама.

ГБА ДАНА

Олга шта је то, топот коња?

ОЛГА

(Приирчи завеси, окреће се и говори мајци)

Сад иде само један војник на коњу. Зашто се враћа. Сишао је са коња и води га за узду. Опет се враћа.

ГБА ДАНА

(Мучно љовори али се осећа радосӣ у ѓласу)

Хоће ли скоро да сване, Боже милостиви, да ли ћу дочекати зору. Сине мој, још мало па ће те твоја мајка загрлити.

НАДА

(Која седи на дивану нејомично и покрије лице рукама)

Мој Драган никад неће доћи.

ОЛГА

(Пријирчи јој)

Надо, сестрице моја.

ГБА ДАНА

Душо моја, ја знам колико ти патиш. Опрости мами што забравља твоју жалост.

ОЛГА

Зашто нисмо сви срећни?

НАДА

Ја бих хтела да се радујем доласку Рајковом, хтела бих да сакријем моју патњу али не могу. Ту ми је тешка рана.

(Пријисне руку на ѓруди)

ГБА ДАНА

Ја знам колико патиш. Тек што си се удала. Испратила си мужа у рат и ниси с њим ни проживела. А теши се ћери моја, ниси ти сама. Колико је њих доле остало? Сви су они однели у гроб тугу за својом породицом и својом земљом. Ех, тешка је наша несрећа.

НАДА

Знам, мама, ником није лако, али сваки мисли његов је бол најтежи.

ГЂА ДАНА

Сви они плачу ноћас као и ти. И сутра кад буде пролазила војска и они ће трчати на улицу да загрле своје, а ти и још многе твоје друге и мајке несрећне, нарицаћете за онима што су остали доле, али ти имаш чиме да се тешиш, имаш твог малог Мирка. Он ће те увек сећати на Драгана, а чиме ће се тешити она несрећна мајка, којој се сутра јединац не враћа.

ОЛГА

Како сам сањала Надо пре два месеца да дочекамо Рајка и Драгана, али у рату једног дана сањаш о срећи и животу, а не знаш да над тобом лебди смрт. Тешко смо ми искупили своју слободу. Тешка су наша страдања. Свуда су посејани српски гробови, на пустим острвима, на дну морске пучине, на хладним кршевима Албаније. Сад ће сви остати усамљени доле, нико их неће обилазити. Жељни ће бити уздаха, суза и једног цвета.

(Поћуће, ња уздишу)

НАДА

Немојте да ме тешите јер ја никада не могу да заборавим да је умро у туђини. Ја га увек видим на смрт како гледа слику нашег Мирка и као да осећам његов бол за дететом које неће више никад видети нити загрлити, па сутра, кад оне сретне мајке изађу са децом да оца дочекају, шта ћу ја рећи мом Мирку кад ме запита: где је мој тата остао.

ГЂА ДАНА

(Уздахне)

Ех, зашто нисам ја умрла мјесто њега.

НАДА

(Осећа се њежносћу у њеном гласу и ослони се мајци на груди)
 Не, не, мамице, ти мораш да живиш да дочекаш Рајка. Ти си заслужила, јер си сакупила у своју душу све наше патње и болове.

ГЂА ДАНА

Како би нам била ова ноћ кад би дочекивала и Драгана.
(Уздахне)

ОЛГА

(Оћишла је и гледа кроз прозор. Наједан ћућ се ћирће ућлашено)
 Мама, ево га Мађар, иде право нашој кући.

ГЂА ДАНА

Мађар.

ОЛГА

(Увек ућлашена)
 Шта ће он у ово доба?

НАДА

(Прићрчала је сада ућлашено и сћаде уз мајку и Олзу и само рече)

Врата су закључана.

У ћом ћренућку зачује се иза друћих враћа сћрашна лућњава, као да се враћа изваљују. Наједаред друћа лева враћа оћворе се с ћреском и ућада Оберлајнћанћу у ћоћћуној војничкој сћреми и за ћим војник у раћној оћреми с бајо-нећом.

II ПОЈАВА

Пређашњи, Оберлајтнант и Војник.

ОЛГА

(Прибрала се и снажним гласом)
Господине, шта ви још тражите?

ОБЕРЛАЈТНАНТ

Ја још нисам свршио обрачун с вама.

ГБА ДАНА

Ви сте однели све ваше ствари.

ОБЕРЛАЈТНАНТ

(Показује сивари у соби и њиројски ћилим који сјоји на дивану)

И ово је моје.

ОЛГА

То је наше.

ОБЕРЛАЈТНАНТ

Оно што се мене допада, то је моје.

ГБА ДАНА

(Као да моли)

Господине, оставите нас једном на миру. Доста је било наших патња и јесте ли ви човек.

ОБЕРЛАЈТНАНТ

(И не слуша, покаже руком војнику на њиројски ћилим)
Носи.

Војник ичеја ћилим и гледа њо соби ишта би још узео.

ОЛГА

Носите, то су трофеји вашег јунаштва.

ОБЕРЛАЈТНАНТ

Чут.

(Покаже војнику прва лева враћа)

Иди тамо.

Војник излази на прва лева враћа.

НАДА

(Врисне кад види да је војник пошао тамо)

Моје дете.

Испрчи за њим. Гђа Дана хоће да пође за Надом да би њу сасла и учини један покрећ, али се сећи Олге и не сме њу да остави и ојет се враћа њој, на лицу јој се види како је раскида хаћња и сирах. У другој соби се чује вриска дећња.

III ПОЈАВА

Прећашњи, без Наде и Војника.

ОБЕРЛАЈТНАНТ

(Гледа бесно по соби. Погледа у Рајка на слици у раму на малом сичићу. Дохваћи је, насмеши се иронично и хоће да је пресе на земљу)

Псето српско.

ОЛГА

(Врисне)

Не, да се нисте усудили.

ОБЕРЛАЈТНАНТ

Ко ће ми то забранити?

ОЛГА

Ја. Носите све, али ову слику не дирајте, иначе...

ОБЕРЛАЈТНАНТ

Иначе шта. Мислите да се можда бојим те српске дивље банде.
(*Хоће да баца слику на под*)

ОЛГА

(*Полећи да га сиречи. Оберлајтинант је оджурне сурово, она се поведе, удари о столицу, обори је и цикне*)

Ах...

(*Онда се ова разјари*)

Хуљо, банда сте ви што се разбацујете културом и у њено име плачкате овај једини мученички народ. Ви што убијате старце, жене и децу, а у исто време певате химну вашој цивилизацији, банда сте ви а не они хероји који су својим јунаштвом стварали чуда и задивили цео свет.

ГБА ДАНА

(*Врисну*)

Не.

ОЛГА

(*Дохвати флашу са сићола*)

Да се ниси приближио лупежу.

ГБА ДАНА

(*Пресправљена*)

Олга сине.

ОБЕРЛАЈТНАНТ

(Мало засијане ња онда ојетџи полетџи)

Кућа сербија бештија.

У џиом џиренуџику разлеже се сџираховиџа ексџлозија. Оберлајџнаниџи засијане као укоџан, џџа Дана се ухваџи за срце и џоведе.

ОЛГА

(Полетџи мајџи)

Мама.

IV ПОЈАВА

Пређашњи, заџим Војник, Јела и Нада.

ВОЈНИК

(Улетџи сав џреџлашен, комично наџоварен сџварима џреко десноџ рамена и исџод руке. Ту је џироџски ћилим, заџим још један ћилим, а исџод леве руке носи јасџук)

Хер Оберлајтнант бежите, мост је бачен, заробиће нас.

Олџа држи мајку заџрљену једном руком, али јој се на лицу укаже радосџи.

ОБЕРЛАЈТНАНТ

(Уџлашено, али џроџовори брзо)

Вратићу се ја још једном.

(Излетџи на дриџа лева враџа, војник полетџи за њим)

ЈЕЛА

*(Излећи у њеној комичној сјаваћој поалећи, сва бесна по-
лећи за војником и ситиће га код враћи)*

Нећеш ти лопове однети пиротски ћилим.

*(Шчеја му ћилим с рамена. Неколико пренућака војник и
Јела вуку ћилим, али га Јела смакне са рамена и говори раз-
јарено)*

Да бог да ти пред главу било ало шванска.

(Испрчи на прва лева враћа)

*Гђа Дана и Олџа гледају зајрећашћено ју сцену и нишћи не
говоре. Олџа држи мајку у загрљају.*

ОЛГА

(Весела)

Мама, отишли су.

НАДА

(Уилашено ујада кроз лева враћа)

Шта је било?

ОЛГА

Мост је бачен, побегли су.

ГЂА ДАНА

*(На лицу јој се покаже радоси и хоће да се насмеје и да изго-
вори име Олџичино, али једва промуца)*

Ол... Ол...

ОЛГА И НАДА

(Врисну)

Мама!

ОЛГА

Надо, воде дај.

*Нада дохваћи флашу са сјола и прља мајци очи и лице.
Она се поврати.*

ГЂА ДАНА

(Умирује их)

Не бојте се децо, сад ми је лакше. Добро нисам умрла од свих ових потреса.

(Седа на фојтељу)

НАДА

(Клекла је поред ње)

Јадна моја мама, ти си много пропатила.

(Љуби јој руке)

Легни мало да се одмориш.

ГЂА ДАНА

Нећу да легнем, не брinesi се ти за мене. Иди ти чувај дете да ми се оно не уплаши.

Нада устџаје и одлази на прва лева вратица.

V ПОЈАВА

Гђа Дана и Олђа.

ГЂА ДАНА

Дај ми слику. Сине мој, још мало и мама ће тебе да загрли.

ОЛГА

(Нежно)

Кад гране сунце, ти чујеш звекет сабље а Рајко улети и викне:
Мама, мама!

ГБА ДАНА

Све ћу муке да заборавим тада. Само ће да се зачуди кад види како му је мама остарила. Дај ми Олгице штап, хоћу мало да прошетам. Не дам се ја. Како ме оставио здраву и снажну, а сад сам права баба, погурила сам се те идем са штапом. Он ме неће познати колико сам се променила за три године.

ОЛГА

(Умиљајно)

Опет ћеш ти да будеш лепа, снажна мама, па ће Рајко да те испраћа недељом у цркву, а ти се обучеш лепо. Он ће да ти купи хаљину од морантик свиле као што си имала, а ти ухватила шлеп па се исправиш. Нећеш ти увек да идеш овако погурена него лепо исправљена, па све ти на образима жилице. Сутра ћеш ти већ да будеш здравија.

ГБА ДАНА

Дабоме да ћу да будем здравија чим дође мој Рајко и он сутра спава у његовом кревету, па ја уђем изјутра полако на прсти-ма, а његова црна коса, и он леп, али нећу да га пробудим, само ћу га погладити по коси. Оставићемо га дуго да спава, дуго, дуго, јер он не зна за меку постељу три године, а кад се пробуди ја ћу да га љубим и да му тепам, па ћу му онда донети црну кафу и седнем поред његовог кревета, а он ће да ми прича.

(Брзо)

А јеси ли, Олгице, лепо наместила његову собу?

ОЛГА

Све сам мама наместила.

ГБА ДАНА

И оне беле кризантеме.

ОЛГА

Хајд да видиш.

(Одвора враћа на десној соби)

Ено она твоја најлепша кризантема и његово одело на столици.

ГЂА ДАНА

А је ли свилена марамица у цепу?

ОЛГА

И свилена марамица и писамце од оне госпојице.

ГЂА ДАНА

Благо мајци која сјутра дочекује сина. Олга, душо, дигни завесе да видим како свиће. Да видим је ли истина да више нема оних душмана на улици.

ОЛГА

(Прилази прозору, дохвати црну завесе, пргне је бесно и она се искида са ексера. Онда је баца на под)

Проклетата црна завесе, три године си нам скривала месечеве ноћи. Гледај мама како свањује, али како је тужна улица. Колико је топова прошло њом и земљи је тешко било од непријатеља.

ГЂА ДАНА

Сине мој, Олга. је ли оно нешто на прозору преко пута.

ОЛГА

Јест, наша комшика гђа Мила отворила је прозор. гледа доле. Али шта ли то гледа? Да већ не долазе?

ГЂА ДАНА

(Узбуђено)

Дај да видим.

Обе гледају кроз прозор.

ОЛГА

Ено и други се прозори отварају али нигде живе душе на улици. Ово је први пут да неко отвара прозор у ово доба.

ГЂА ДАНА

Да ли ја ово сањам? Да ли је истина да нема више непријатеља? Ноћу сам увек чула како корача стражар.

ОЛГА

Нема мама, сад ћемо опет бити срећни.

НАДА

(Улази као сен у собу и седе на диван. Олџа је ѓледа болно)

ГЂА ДАНА

(Прилази јој, лађано седа до ње и милује је по глави на којој има црну шамију)

Зашто ниси мало прилегла, Надо?

НАДА

Теже ми је, мама, кад легнем.

ЈЕЛА

(Трчи сва раздрађана. Сад је у шећеру хаљини)

Идем ја на сокак да видим има ли кога тамо?

ГЂА ДАНА

(Весело)

Иди Јело.

(Јела излећи)

А ти Олгице отвори прозор, хоћу да удишем ваздух овог првог јутра.

ОЛГА

Мама, оди седи поред прозора.

(Привуче јој фоџиљу, отвори широм прозор, најољу је беличастно и постојаје свећлије. Наједаред се чује у даљини џуцњава, њак, њак, њак. Један уљашен џлас сџоља: они се враћају. Гђа Дана, која је њришила и села у фоџиљу, џовори уљашено)

ГЂА ДАНА

Олга, они се враћају.

ОЛГА

(У њрви мах изненађена џуцњавом, али се брзо џовраћии и џении маму)

Не бој се мама, није ништа.

ГЂА ДАНА

(Умири се)

О, сачувај нас Боже милостиви.

(Оџеџи један џлас с џоља: још их нема. Две џири жене џојављују се на улици.)

ОЛГА

(Усхићена)

Мама, ено метнули су преко пута заставицу.

ГЂА ДАНА

(Усхићена, само сџарачким џласом)

Заставице.

(Усџане и џледа кроз прозор)

Метни и ти Олга.

ЈЕЛА

(Улеџи сва задихана и срећна)

Тета Дано нема нигде Швабе на сокаку, а доле изашле сабајле на капију жене па чекају и сви међу заставе.

(Полеџи Олџи која је већ узела застџавицу)

Дај и мене да метнем једну.

(Олџа и Јела намешџају застџавице на прозор)

ОЛГА

Мама ходи да видиш како је лепо улица окићена заставицама.

ГЂА ДАНА

(Усїиане и нагне се преко прозора, подигне очи к небу)
Хвала ти милостиви Боже кад сам дочекала овај дан.

Олга загрли маму.

ЈЕЛА

Идем ја опет на скокак.
(Исїрчи)

На улици је више жена, чују се гласови сїоља: "Мосїи је бачен, јесу ли кога љачкали ноћас? Извалили су нам враїи". Оїеїи се чује љуцава, али даље него први љуїи. Гђа Дана седећи поред прозора уїлашено говори.

ГЂА ДАНА

Олга, они опет пуцају.

ОЛГА

(Нагне се преко прозора)
Да видим шта је.

Глас сїоља: "Бежиїи, они се враћају". Други глас: "Наша извидница гони неїријаїиелџа", Трећи глас: "Где је извидница". Други јаки глас: "Заобишли су варош".

ОЛГА

(їолейїи мами у загрљај усхићена од радосїи)
Чујеш ли мама, наша је извидница прошла.

ГЂА ДАНА

(Прекрсїи се)
О, хвала ти Боже милостиви.
(Паде Олги у загрљај)

ЈЕЛА

(Ойејџ улејџи, једва изговори)

Тетка Дано, ону несрећу мађарску су ухватили и заробили. Отераше га. Па да сада видиш како је као покисо.

(Ойејџ излејџи)

Један пџалас од свејџине је на улици, жене, деца, девојке, чује се жагор и жласови: Где су наши, јесће ли их видели? Кад ће војска да наиђе?

Олга се ойејџ нагне преко прозора.

ГБА ДАНА

(Једва дише од среће)

О Боже, велика је твоја правда, хоћу и ја да се нагнем преко прозора.

(Нажиње се)

ОЛГА

Мама, идем и ја.

(Појџрчи врајџима, јријџрчи Нади, диже је и жрли је)

Немој да плачеш, еве ја нећу да идем.

ГБА ДАНА

(Милује је)

Ево твоја мама ће да седи поред тебе, ја ћу тебе да чувам.

ОЛГА

Прилегни мало да се одморџиш, па ћеш да устанеш кад војска дође.

ГБА ДАНА

Па зар сад да легнем кад мој син долази, ја сам још снажна.

(Хоће да усџане, али се извали на јасџук)

НАДА

Мама, одмори се мало, ти си сва малаксала. Опрости ми што те мучим, али је мени тешко.

ГЋА ДАНА

Добро, мало ћу да се одморим, а ти Олгице да ми кажеш кад они наиђу, па ћу да се дигнем. Нећу да лежим кад наша војска долази. Једну велику кризантему да ми даш да је бацим кроз прозор.

(Уморна завали љаву на јасињук, а Олѓа јој намесити да лежне)
 Када је села на њод њоред дивана до нођу и љледа њредасе, Олѓа се њревила њреко њрозора. За њо време најољу јуре жоре доле јер још не знају жде ће да се њјави војска. Жене, деца, све њо њрчи. Један велики њјалас свењине њјојуро, сад је наишао друђи. Једна жруја девојака у народној ношњи њролази њоред њрозора и њева у хору. Маса викну: наши иду. Ено је срѓска војска. Мазе се, исѓрави, седе на диван. Нада још више обори жлаву у њом њренуѓку. У даљини се чује музика. Тамо далеко зраци сунца сад се црвене, а музика се лађано њприближава, али њрви њуѓ кад се чује је сасвим у даљини.

Гђа Дана у њом њренуѓку кад музика засвира хоће да се диђне и оѓпржне јој се реч "Сине", али не може да се диђне и наједаред од силнож њоѓреса ухваѓи се руком за срце. Глава јој клону на узглавље и срце, које је издржало њолике њаѓње, не мођаде да издржи ову велику бескрајну радосѓ. И уђаси се за навек.

Нада, кад чу звук срѓске музике јаукну болно, и зађњури жлаву у софру крај мајчиних нођу. Она не види да је мајка издахнула, већ уѓону у свој велики очај.

ОЛГА

(Сѓјоји на њрозору и не зна за драму која се одиђрала са мајком, већ јој њрича усхиђено. Час нађињући се њреко њрозора жледајући у даљину и жовори њуна среће и љубави њрема свом народу)

Ено их, ено их, сад их видим, то су наши. Мама да видиш како су лепи, један официр иде на коњу, има шлем, на глави. Сад га

жене грле. Сви су војници окићени цвећем. Да ли је могуће да су то наши. Тако су поцрнели као да су од бронзе. Сад су застали, не могу да прођу. Жене грле и љубе војнике. Пустите их да их видимо. Три године смо их чекали. Сад нас нећете никад више оставити. О дивни наши јунаци. Ено опет иду. Сад ће овуда да прођу. Мама, хајд и ти да их видиш, да им бациш цвеће. Мама, мама, брже.

(Приђе јој, види да она не говори. У први мах она ништа не слуша. Зове је, хоће да је подигне. Виче јој)

Мама, мама, што не говориш, погледај ме.

(Дрмуса је по лицу, дрмуса и онда се ојргне један сирашан врисак)

Мама.

Нада кад чује врисак Олгин скочи као избезумљена. Дрмуса и она мајку и дружи јавк.

НАДА

Мама! Устани мамице, зар не чујеш како музика свира. Твој син иде, твој Рајко. Зар да га ти више никад не видиш? Ко ће да га загрли, ко ће сутра да га пољуби. Пробуди се слатка мама, само један тренутак. Хајд да бациш цвећа, да дочекаш Рајка. Три године смо очекивали овај дан. Три године си молила Бога да видиш твога сина. Три године смо се мучили, па зар је било мало наших мука. Зар није било доста наших жртава? Мама, мученице моја, зар си ти морала сад да умреш? Како ћемо да дочекамо Рајка без тебе? Он иде мама, он ће сада да дође. Зар да му се не насмејеш? Зар да однесеш са собом тугу за твојим Рајком?

(Падне на њу и грчевито јеца)

И чује се глас: Мама, Надо, Олга.

XII ПОЈАВА

Пређашњи и Рајко.

РАЈКО

(Лева вратица у дну отиварају се у блеску јуџарње светлосћи. Указује се један млад црнџурасџи официр. У раџиној сџреми са шлемом на глави. Он засџпаде на вратицима, рашири руке и кликну)

Мама, Надо, Олга!

ОЛГА

(Како је чула џај глас, скочила је. На уџлаканом лицу заблџсџа јој осмех бескрајне среће и кад угледа браџица који се џојави на вратицима она му џолеџи у заџрљај)

Рајко!

(Тада је дигла главу и у њој џобеди џубав џрема браџицу, усџпаде лагано џосрђући са јецањем. Паде браџицу на џруди. Једна дирљива сцена, заџрљај и џољуџици)

РАЈКО

(Преко њихових глава угледа наједаред мајку како лежи неџоично и џромењеним гласом чџсџо уџлашено викну)

Мама!

Сесџре се учинише као да хоће да му најраве џуџи, и он широко отворених очију џрилази мајци. Корак џо корак и као раџник џознаде да је она умрла. Лагано скиде шлем, сџусџи гла на земљу и он џаде са џреском. Засџпаде један џренуџак крај њене џосџеље.

НАДА

(Болно)

Чекала те до зоре.

Рајко клекну, џаде на мајку, заџрли је. Нада и Олга сџоје и болно гледају џу сцену. Маџерино бледо лице осветџљава

један њурњуран зрак и свака црња као да каже: "усахнула сам од њуџе за сином и моје срце није имало снаге". У блеску њурњурног сунца види се ова њирагедија срњске њородице. Пре њири године здрава и снажна мајка исњираћала је сина и сад кад се он врањио једна сесњира удовица, млада девојка бледа намучена, а мајка ВЕЛИКА МАЈКА, у Свењском рању заклоњених очију. Нема и хладна, увек узвишена. И са њом оде у гроб њуџа и њањња ројсњва, а над њом је био син њобедник у блеску зоре која је доносила слободу и нов жи-воњ.

КРАЈ

ЗАВЕСА СЕ СПУШТА

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.163.41–2

ЈАКОВЉЕВИЋ, Милица

Тамо далеко : драма у 3 чина из живота
крагујевчана у доба аустро-угарске окупације / Милица
Јаковљевић Мир-Јам. – Београд : Музеј позоришне
уметности Србије, 2003 (Петроварадин : Алфаграф).
– 116 стр. : ауторова слика ; 15 см. – (Библиотека Драмска
баштина ; коло 10, књ. 3)

Тораж 300. – Стр. 7-10: Предговор / Олга Марковић.

ISBN 86-80629-15-4

COBISS.SR-ID 109453068

Библиотека
ДРАМСКА БАШТИНА

ДЕСЕТО КОЛО

Књига 1

Андра Гавриловић
ДВОБОЈ

Књига 2

Велимир Ђорђевић
СВИ СМО ИЗМИРЕНИ

Књига 3

Милица Јаковљевић Мир-Јам
ТАМО ДАЛЕКО

Књига 4

Љубинка Бобић
ОТМЕНО ДРУШТВО

Књига 5

Љубинка Бобић
ПОРОДИЦА БЛО

